

Linn K. Garmannslund

Barnet bak fasaden

En kvalitativ studie om innagerende atferd i barnehagen

Masteroppgave i Spesialpedagogikk

Veileder: Mariann Doseth og Kjetil Steinsholt

Trondheim, oktober 2018

Linn K. Garmannslund

Barnet bak fasaden

En kvalitativ studie om innagerende atferd i barnehagen

Masteroppgave i Spesialpedagogikk
Veileder: Mariann Doseth og Kjetil Steinsholt
Trondheim, oktober 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Forord

Alle barn er unike og ulike. Noen er forsiktede, sjenerte og stille, mens andre er høylytte og aktive. Akkurat som voksne er barn svært forskjellige og trenger ulik tid på å bli kjent og trygg på omgivelser og mennesker. Barn som viser innagerende atferd er ulike akkurat som alle andre til tross for noen likheter. Gjennom opplevelser og erfaringer har jeg opplevd at det kan være vanskelig å se alle barna i en travel barnehage hverdag. Noen barn kan lettere ”forsvinne” i en hektisk hverdag. Dette er barn som også trenger å bli sett. Alle barn har rett til å bli sett og møtt som den de er, enten de er stille eller ikke. I rammeplanen for barnehagen (2017) står det at alle skal ha like muligheter til å bli sett, hørt og oppmuntret til å delta i fellesskap i alle aktiviteter i barnehagen (s. 10). Velger vi å la de stille barna med innagerende atferd ”forsvinne” i mengden, har vi allerede gjort noen valg som ikke vil gagne disse barna positivt i fremtiden.

Gjennom barnehagelærer- og spesialpedagogikkutdanningen har jeg vært interessert i barn med utfordrende atferd. Etter at jeg startet på master i spesialpedagogikk har interessen blitt større. Jeg mener det er viktig at vi ser hele barnet og ikke bare barnets utfordrende atferd. Jeg syntes det er viktig å belyse innagerende atferd som tematikk, da dette frem til dags dato ikke har fått så stor plass i litteraturen og tidligere forskning. Det foreligger noe forskning av tematikken opp mot skole barn, men lite om barn i barnehage kontekst.

Å skrive masteroppgave har vært spennende og til tider utfordrende. Samtidig er jeg takknemlig for at jeg har fått mulighet til å gjennomføre et masterprosjekt. Arbeidet med denne oppgaven har gitt meg ny kunnskap om innagerende atferd. Jeg har fått innsikt i hva det er som bekymrer personalet når det kommer til denne atferden og hvordan barnet som subjekt blir ivare tatt i en travel barnehagehverdag.

Først og fremst ønsker jeg å takke Trine, Maria og Linda som stilte opp til intervju. Jeg setter stor pris på at de var villige til å dele sine tanker og erfaringer med meg. Dette bidro til at oppgavens problemstilling var gjennomførbar. Jeg vil også takke mine veiledere ved Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet for all hjelp og veiledning underveis i prosessen. Takk for at dere har vært tilgjengelig og gitt meg tilbakemeldinger underveis.

Oktober, 2018

Linn K. Garmannslund

Sammendrag

Denne studien undersøker hvordan personalet i barnehagen arbeider for å ivareta barn med innagerende atferd. Oppgaven er begrenset til barnehagelærere som jobber i barnehagen. Målet med oppgaven er å få større innsikt i hva som gjør at barnehagelærere og det øvrige personalet i barnehagen blir bekymret når de ser innadventhet og hva de gjør for å ivareta barnet det gjelder.

Dette er en kvalitativ studie der semistrukturert intervju er brukt som metode. Informantene var to pedagogiske ledere i barnehagen og en spesialpedagog med førskolelærer¹ som grunnutdanning. Det har blitt gjennomført en innholdsanalyse av de transkriberte intervjuene. Intervjuguide, med delvis åpne spørsmål ble brukt under intervjuene, slik at informantene kunne svare fritt omkring temaene.

Det viser seg at informantene har relativt like bekymringer, samt arbeidsmetoder. Samtidig fremkommer det at arbeidet med barn med innagerende atferd ikke er uten utfordringer. Det er av stor betydning at de som arbeider med barn og unge ser hele barnet for den han eller hun er. Jeg ser viktigheten av tidlig innsats når det kommer til atferdsproblemer hos barn og unge. Dette for å forebygge utfordringer senere i livet.

Oppgaven belyser gjennom teoretisk gjennomgang og kvalitativ forskning pedagogers oppfatninger og praktiseringer rundt emnet samt mine funn.

¹ Høsten 2013 startet ny barnehagelærerutdanning. Denne utdanningen erstatter det som tidligere het førskolelærerutdanning (DronningMaudsMinne Høgskole for barnehagelærerutdanning [DMMH], 2017, 1. avsn.).

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	1
1.1 BEGRUNNELSE FOR VALG AV TEMA	2
1.2 STUDIETS FORMÅL OG PROBLEMSTILLING	3
1.3 OPPGAVENS AVGRENSNING OG STRUKTUR.....	3
1.4 BEGREPSAVKLARING.....	4
1.4.1 Innagerende atferd	4
1.4.2 Barnet som subjekt	5
2.0 TEORI	5
2.1 INNAGERENDE/STILLE ATFERD	5
2.1.1 Ulike perspektiver på innagerende atferd/sjenanse.....	8
2.1.2 Forekomst	9
2.1.3 Gjør samfunnet det til et atferdsproblem?.....	9
2.2 IVARETAKELSE AV BARNET SOM SUBJEKT	10
2.2.1 Barnehagen i møte med barn med innagerende atferd	11
2.2.3 Betydningen av trygg tilknytning.....	13
2.2.4 Lekens betydning	14
2.2.5 Barnet som subjekt i barnehagen.....	15
2.2.6 Barn og vennskap	16
2.3. TIDLIGERE FORSKNING	18
3.0 METODE	19
3.1 KVALITATIV METODE.....	20
3.1.1 Forskerens rolle og førforståelse	20
3.1.2 Begrunnelse for valg av metode.....	21
3.2 FORSKNINGSPROESSEN.....	22
3.2.1 Tema og problemstilling	22
3.2.2 Utforming av intervjuguide.....	23
3.2.3 Valg av informanter	24
3.2.4 Beskrivelse av intervjuene	25
3.3 ANALYSE OG TOLKNING AV DET EMPIRISKE MATERIALET	26
3.3.1 Transkribering.....	26
3.3.2 Kategorisering og analyse.....	27
3.4 ETISKE HENSYN.....	28
3.5 METODEKRITIKK	29
3.5.1 Validitet, reliabilitet og generalisering.....	29
3.5.2 Egenkritikk.....	30
4.0 PRESENTASJON AV FUNN OG DRØFTING	30
4.1 HVORDAN FORSTÅ INNAGERENDE ATFERD?	31
4.2 HVA VEKKER BEKYMRING I FORHOLD TIL BARN MED INNAGERENDE ATFERD?.....	34
4.2.1 Hva blir gjort med bekymringene?	36
4.3 BARNET SOM SUBJEKT I BARNEHAGEN	38

4.3.1 <i>Det stille barnet som subjekt i barnehagen</i>	41
5.0 AVSLUTNING	43
6.0 LITTERATURLISTE	45
VEDLEGG 1	49
VEDLEGG 2	51
VEDLEGG 3	53

1.0 Innledning

Folkehelse rapporten fra 2014 oppdatert i 2015 forteller at 15-20% av barn og unge mellom 3 til 18 år har nedsatt funksjon på grunn av psykiske plager som angst, depresjon og atferdsproblemer. En psykisk vanske defineres her som symptomer som går ut over barns trivsel, læring, daglige gjøremål og samvær med andre.

Temaet for denne studien er barn med innagerende atferd i barnehagen. Barn med atferdsvansker er et omfattende tema. Mitt fokus vil være på de barna som har en innagerende atferd som blir en utfordring for barnets utvikling. De barna som ikke har en diagnose men likevel viser innagerende atferd. Det snakkes og skrives som regel om barn med utagerende atferd når tematikken atferdsvansker tas opp i samfunnet. Det er disse barna man ofte legger best merke til og det er disse barna man ofte hører og ser. Barn med innagerende atferd ser ofte ut til å forsvinne i mengden. Det har i lengre tid nå vært et stort fokus på barn med utagerende atferd i barnehagen og skolen. Det kan nå se ut til at flere har fått øynene opp for de stille barna og tematikken problematiseres i dagens samfunn. Innagerende atferd hos barn kan føre til ensomhet og lavere selvfølelse. I tillegg kan det føre til mer alvorlige psykiske lidelser som depresjon og sosial angst. Det er viktig at den stille og innagerende atferden tas på alvor. Den innagerende atferden kan få negative konsekvenser både i et her-og-nå perspektiv og på et senere tidspunkt.

Studiens problemstilling kan sies å ha to deler. I den første delen kommer det frem hva det er som vekker bekymring hos personalet når det gjelder barn med innagerende atferd. Den andre delen av problemstillingen setter søkelys på hvordan det arbeides for å ivareta barnet som subjekt i barnehagen. Problemstillingen for prosjektet er: **«Hva er det som vekker bekymring hos personalet i barnehagen når det gjelder barn med innagerende atferd og hvordan blir barnet som subjekt ivaretatt?»**.

Det er viktig at vi som jobber med barn og unge har nok kompetanse til å hjelpe denne gruppen med barn på best mulig måte. Det er av stor betydning at vi fanger dem opp så tidlig som overhode mulig. Temaet stille atferd har fått plass i nyere stortingsmeldinger og NOU-er, og det gjennomføres mer forskning på området. I Meld. St 18 (2010-2011), Læring og fellesskap, defineres det å isolere seg fra omverden som sosiale og emosjonelle vansker, på lik

linje med utagerende atferd. Disse vanskene krever noen ganger spesialpedagogiske tiltak (Meld. St. 18 (2010-2011), s. 20).

Sosiale og emosjonelle vansker kan vise seg på ulike måter, for eksempel gjennom utagerende atferd eller ved å isolere seg fra omverdenen/innagerende atferd (Meld. St. 18 (2010-2011), s. 20). I Meld. St. 18, Læring og fellesskap, defineres sosial isolasjon: ”Sosial isolasjon dreier seg om å føle seg ensom på skolen, være deprimert, usikker og å være alene i friminuttene. Sosial isolasjon er nesten like vanlig som utagerende atferd, og de forekommer like ofte blant jenter og gutter” (Meld. St. 18 (2010-2011), s. 21).

Her trekkes sosial isolasjon ut i fra en skole kontekst, men man kan se sammenhenger fra skolen til barnehagen. Lund (2004) skriver at det brukes ulike begreper knyttet til innagerende atferd. Noen av begrepene er tilbaketrukkethet, de ”stille”, introvert atferd og innadvendthet (s. 19). I denne oppgaven vil jeg bruke innagerende atferd som et paraplybegrep for den gruppen med barn jeg refererer til. Det er viktig å huske på at dette ikke er en ensartet gruppe, og det kan føre til en viss fare for å kategorisere barn og unge i en gruppe med stempelet ”de innagerende”. Det er av stor betydning at vi er bevisste på at det er en sammensatt gruppe med individer med ulike behov, tanker og opplevelser knyttet til sin innagerende atferd (Lund, 2004, s. 19).

1.1 Begrunnelse for valg av tema

I forkant av valg av tema til masteroppgaven har jeg vært innom mange ulike temaer og problemstillinger. Alt fra barn som er/blir utsatt for omsorgssvikt til barn med atferdsvansker. Jeg har tilslutt landet på at jeg ønsker å fordype meg i temaet barn med atferdsvansker med fokus på barna med innagerende atferd. Barn med atferdsvansker har på en eller annen måte alltid gjort meg litt ekstra nysgjerrig. Hvorfor er akkurat dette barnet som det er? Hva er det som gjør at noen barn får atferdsvansker og andre barn ikke? Er det arv eller er det miljø?

I løpet av utdanningen min har jeg fått innblikk i og erfaring med en rekke ulike fagområder og temaer jeg som barnehagelærer og spesialpedagog skal forholde meg til og ha ansvar for. I løpet av en 5 års periode har jeg møtt på mange spennende problemstillinger i fagfeltet. Barn med atferdsvansker er en tematikk som vekker stor interesse.

Mye av litteraturen som i dag finnes omhandler barn med utagerende atferd. De siste årene har det blitt et større fokus på barn med stille og innagerende atferd. Jeg ser viktigheten av at

barn med innagerende atferd er en tematikk som etterhvert får større plass i faglitteraturen, i barnehagen og skolen og i forskingsfeltet.

1.2 Studiets formål og problemstilling

Formålet med min studie er å få større innsikt i hva som vekker bekymring hos personalet i forhold til barn med innagerende atferd, samt hvordan personalet arbeider for å ivareta barnet som subjekt i en travel barnehagehverdag. Jeg ser viktigheten av tidlig innsats når det kommer til atferdsproblemer hos barn og unge. Det er av stor betydning at personalet i barnehagen har nok kompetanse til å oppdage og hjelpe de barna som har utfordringer med sin atferd. Jeg har kommet frem til følgende problemstilling:

«Hva er det som vekker bekymring hos personalet i barnehagen når det gjelder barn med innagerende atferd og hvordan blir barnet som subjekt ivaretatt?».

1.3 Oppgavens avgrensning og struktur

Dette masterprosjektet vil være vinklet ut ifra et pedagogisk ståsted. Det som vil belyse oppgavens problemstilling er informantenes subjektive oppfatninger av den aktuelle problemstilling. I 2017 var det om lag 3 prosent av barn i barnehagen som fikk spesialpedagogisk hjelp. Sannsynligvis er det ikke barn med innagerende atferd som utløser flest vedtakstimer. Det er dermed store variasjoner hvilket tilbud denne gruppen barn får. Oppgaven vil derfor ha fokus på hva det er som gjør personalet i barnehagen bekymret når det kommer til innagerende atferd og hvordan det arbeides for å ivareta barnet som subjekt. Samtidig har en av informantene spesialpedagogisk bakgrunn, noe som resulterer i empiri fra dette ståstedet også.

I dette masterprosjektet har jeg valgt å avgrense innagerende atferd til de barna som har en innagerende atferd som blir en utfordring for barnets utvikling. De barna som ikke har en diagnose, men som likevel viser innagerende atferd. De barna som ikke får spesialpedagogisk hjelp i hverdagen, men som må klare seg med ordinært tilbudet.

Oppgavens første kapittel tar for seg begrunnelse for valg av tema, studiets formål og oppgavens problemstilling. I kapittelets avslutning har jeg belyst to av de mest sentrale begrepene i problemstillingen. I kapittel 2 blir det presentert hvilken metode jeg har brukt for å komme frem til mine resultater. Her fokuseres det på kvalitativ metode og intervju. I denne delen forklarer jeg forskningsprosessen, fra start til slutt. I kapittel 3 legges det teoretiske

rammeverket for oppgaven. De ulike kategoriene gjenspeiler studiens problemstilling. Det finnes mye litteratur og forskning som omhandler barn med utagerende atferd, noe mindre om barn med innagerende atferd. Jeg støtter meg i hovedsak på Lund (2004, 2012) sin litteratur når det kommer til innagerende atferd. Store deler av teorien som er presentert er forsket opp mot skolefeltet, men jeg ser likevel denne teorien som relevant for oppgaven selv om konteksten er barnehage. I kapittel 4 har jeg presentert og drøftet det empiriske materialet opp mot den tidligere presenterte teorien i kapittel 3. Det siste kapittelet er oppgavens avslutning. Her vil jeg gi en kort oppsummering av mine hovedfunn, for å besvarer studiens problemstilling.

1.4 Begrepsavklaring

I denne delen vil jeg belyse to av de sentrale begrepene i problemstillingen. Begrepet innagerende atferd og barnet som subjekt er to sentrale begreper som vil gå igjen i dette masterprosjektet. Underveis i oppgaven vil det nødvendigvis også dukke opp andre sentrale begreper som krever presisering. Disse har jeg valgt å definere fortløpende i oppgaven.

1.4.1 Innagerende atferd

Ser man i litteraturen som omhandler innagerende atferd, kan en se at det brukes mange ulike begreper for å beskrive denne type atferd. Stille barn, tilbaketrukkethet og introvert atferd er noen av begrepene som brukes om hverandre (Lund, 2004, s. 19). Begrepet innagerende atferd er et omfattende og komplekst begrep. Det er vanskelig å finne en entydig definisjon på hva innagerende atferd er. Innagerende atferd blir dermed definert på flere forskjellige måter i ulik litteratur. Innagerende atferd kan være alt fra normalt reserverte barn, til barn som har en atferd som er forbundet med alvorlige emosjonelle vansker. Spekteret her er stort.

Alle mennesker har ulik atferd og væremåte. Barn som viser innagerende atferd kan være rolige, tilbakeholden, leker som regel alene og har gjerne få relasjoner til andre barn. I denne oppgaven vil jeg bruke *innagerende atferd* som et samlebegrep for den gruppen med barn jeg refererer til. Det er viktig å huske på at dette ikke er en ensartet gruppe, og det kan føre til en viss fare for å kategorisere barn og unge i en gruppe med stempelen ”de innagerende”. Det er av stor betydning at vi er bevisste på at det er en sammensatt gruppe med individer med ulike behov, tanker og opplevelser knyttet til sin innagerende atferd (Lund, 2004, s. 19).

1.4.2 Barnet som subjekt

Å møte barn som subjekt er helt avgjørende for å legge grunnlag for medmenneskelighet og positive relasjoner i barnehagen og ellers i livet (Bae, 2016, s. 4). De ansatte i barnehagen må se på barn som subjekter, som enkeltindivider. Det er av stor betydning at det er en gjensidig respekt mellom barn og voksne. De ansatte i barnehagen må ha respekt for hele barnet.

Å anerkjenne barn som subjekt betyr å møte den enkelte som et individ som kan forholde seg til seg selv, med rettigheter i forhold til egne tanker og følelser (Bae, 2016). Det er de voksnes ansvar å ta barns uttrykk, verbalt og non-verbalt på alvor (Bae, 2014). Barn kan selv uttrykke sine meninger fra fødselen av. Alle barn har egne følelser og tanker og har rett på å bli sett og hørt på lik linje med voksne (Barnekonvensjonene, 1990, s. 13).

2.0 Teori

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere relevant teori som kan knyttes opp mot problemstillingen min. Det finnes mye litteratur og forskning som omhandler barn med utagerende atferd, noe mindre er det om barn med innagerende atferd. Man kan stille spørsmål til hvorfor det er slik. Har barn med utagerende atferd større utfordringer enn barn med innagerende atferd? Innagerende atferd er kanskje ikke et problem for miljøet barnet lever i, men det kan være eller bli et problem for barnet selv (Lund, 2004). Noe av den teorien jeg kommer til å presentere er forskning fra skolefeltet, men jeg ser likevel denne teorien som relevant til tross for oppgavens kontekst som er barnehagen.

2.1 Innagerende/stille atferd

Når man er en gruppe mennesker samlet på et sted, vil det alltid være en eller flere personer som ikke roper like høyt. Vi har alle møtt noen som er mer forsiktig og stille og som nesten prøver å forsvinne i den store mengden. Lund (2012) skriver at i norsk sammenheng brukes ofte sjenanse, mens hun bruker innagerende atferd når hun retter oppmerksomheten til skolen og barnehagen. Jeg kommer til å bruke begrepet innagerende atferd og stille atferd videre i denne oppgaven. Disse to begrepene vil bli brukt om hverandre, da fokuset ligger på barn som har en innagerende og stille atferd. Barna jeg henviser til er de som viser en stille atferd uten å ha en diagnose, men som likevel har et atferdsproblem. De barna som i liten grad tar initiativ til samtale eller relasjon med andre.

I en hverdag sammen med barn vil det fra tid til annen være noen som vekker bekymring. Noen ganger kan det være barnets atferd, andre ganger foreldrenes atferd. Det kan også være man har en dårlig magefølelse ovenfor et barn eller foreldre. Det er viktig at fagpersonell som arbeider med barn og unge kan gjenkjenne bekymringsfull atferd. I tillegg må en ha vilje til å se og gjøre noe med det som gjør en bekymret. Barnets atferd kan i noen tilfeller være en belastning for både barnet selv og omgivelsene dersom atferden går utover barnets sosiale utvikling og mulighet til å etablere relasjoner med andre. Det er helt avgjørende med tilstedeværende voksne som evner å se hvilke situasjoner barnet mestrer og i hvilke situasjoner barnet strever (Barsøe, 2010, s. 14-15). Pettersen (2015) skriver at atferden kan være en risikofaktor for angst, ensomhet og dårlig selvfølelse. Det er av stor betydning at det rettes tiltak mot de stille barna i barnehagen og hjelpe dem tidlig. Forutsetninger for dette er økt bevissthet om og identifisering av vansken (s. 6).

Det stille atferdsproblemet kan ofte forsvinne i bråket av alle de ulike aktivitetene som finner sted i barnehagen. Barn som tar mer plass og høres bedre vinner ofte kampen om oppmerksomhet i en travel hverdag (Lund, 2012, s. 14). Det er av stor betydning at barn som viser en stille og forsiktig personlighet får lov til å ha det, men samtidig får nok oppmerksomhet. Det er betydningsfullt at personalet i barnehagen reagerer og er oppmerksom når stillhet blir et problem eller en vanske. Stillhet kan i noen tilfeller også uttrykke at noe er vanskelig eller at noe er galt. I mange situasjoner kan det være vanskelig å se når stillheten blir problematisk. Lund (2012) hevder at noen barn kan være «slow to warm up», som vil si at disse barna trenger mer tid enn andre til å bli trygge. I tillegg trenger de gjerne tid til å føle seg komfortable med nye mennesker eller i nye situasjoner. Barn med innagerende atferd har gjerne en mer forsiktig og tilbakeholden væremåte (s. 26).

Innagerende atferd kan i noen situasjoner by på utfordringer, både for barnet selv og for barn og voksne i relasjon til barnet. Utfordringene vil gjerne variere alt ut i fra barnet og konteksten man er i. Selv om barn viser en innagerende atferd er det likevel viktig å huske på at det å være stille ikke alltid er et tegn på at noe er galt. Til tross for at alle barn skal behandles likt, viser undersøkelser at det er store forskjeller på hvor mye oppmerksomhet det innagerende barnet får i forhold til det utagerende barnet. I løpet av en barnehagehverdag gir 54% av personalet mest oppmerksomhet til de utagerende barna. 4% gir de stille barna mest oppmerksomhet, mens 43 % svarer at de gir like mye oppmerksomhet til alle (Hamre & Flaten, 2017, s. 45). Store deler av litteraturen som tar for seg atferdsvansker omhandler

utagerende atferd. Lund (2004) skriver at innagerende atferd ikke nødvendigvis er mindre problematisk (s. 19).

Barn med innagerende atferd kjennetegnes ofte som sjenerte, redde og kan ofte streve i nye situasjoner og overganger (Brandtzæg, Torsteinson & Øiestad, 2013, s. 62). Det kan være mange ulike grunner til at barn og unge viser tegn til innagerende atferd. De kan være midt oppi en utfordrende periode i livet, depresjon, mobbing, mistriivsel, usikkerhet, akutte livshendelser eller at de rett og slett bare er sjenerte (Lund, 2004, s. 18). Kvello (2015) hevder de forsiktige barna kan fremstå som lite selvhevdende, usikre og forventer mindre respons eller trenger mer oppmerksomhet. Disse barna har gjerne et stort trygghetsbehov fra de voksne (s. 80). Barn som viser denne atferden trekker seg gjerne unna i sosiale sammenhenger, spesielt i større grupper. De forsiktige barna tørr ikke å delta i aktiviteter selv om de kanskje ønsker å være med (Rubin, et. Al., 2009, i Kvello, 2010, s. 84).

En naturlig del av den ikke-verbale kommunikasjonen er blick og øyekontakt. Vi kan bruke blikket vårt for å signalisere at vi ønsker kontakt med eller har interesse for et annet menneske. Vi kan enten møte andres blick eller avvise det. Å skjerme seg fra andres blick kan være innagerende barns måte å beskytte seg mot ubehaget i å være sammen med andre. Dette kan være en måte barnet kan føle seg trygg på, men for andre kan det oppleves som en avvisning (Flaten, 2015, s. 67-68). Sjenerte barn kan ofte bli sett på som mindre vennlige av andre barn, blant annet fordi de har lite øyekontakt med dem (Zimbardo & Radl, 1982, i Flaten, 2015, s. 68). Mange barn med innagerende atferd kan føle på en indre frykt og usikkerhet som ikke er lett for andre å se. Dette kan gjøre det vanskelig for de som omgås barn med denne atferden å tolke atferden og handlingene. I mange situasjoner kan voksnes og barns tålmodighet bli satt på prøve i møte med barn som er avvisende eller som ikke gir noe av seg selv (Barsøe, 2010, s. 37). Drugli (2008) hevder også at fagpersonell i barnehagen og skolen kan oppleve det å jobbe med barn som vekker bekymring som krevende. I en travel hverdag er det ikke alltid det er ressurser til å hjelpe og støtte slik en skulle ønske (s. 15).

Flaten (2015) skriver at en del av vår følelsesverden er sjenanse. Sjenanse er en tematikk det er behov for se mer nyansert på. Sjenanse og tilbakeholdenhet er sunt og godt når det opptrer i små mengder. I noen tilfeller kan atferden bli en plagsom tilstand og i noen tilfeller funksjonshemmende (s. 62). De aller fleste mennesker vil kjenne igjen følelsen av sjenanse. Et ubehag som oppstår når vi skal omgås andre mennesker som bunner i bekymring eller

redsel for hva andre syntes om en. Noen ganger kan det dreie seg om en følelse av at man ikke er god nok eller at man ikke klarer å møte de forventningene man antar at andre har. Barn med innagerende atferd kjenner muligens ofte på denne følelsen. Dette kan resultere i mange negative følelser av å ikke strekke til. Det er vanskelig å si hvor skillet mellom sjenanse og sosial angst går. Innagerende atferd og psykisk helse kan se ut til å overlape hverandre på et tidspunkt (Flaten, 2015, s. 63).

2.1.1 Ulike perspektiver på innagerende atferd/sjenanse

Sjenanse eller innagerende atferd kan defineres på mange ulike måter. Det ser ut til at forskere er enige om at det er flere faktorer som spiller inn, og at det er vanskelig og komplisert å forstå de mange årsakene til fenomenet (Lund, 2012, s. 16). Ogden (2001) hevder det er ulike forklaringer til hvorfor noen utvikler atferdsproblemer. Teoriene om utvikling av atferdsproblemer kan deles inn i biologiske, psykologiske og sosiologiske teorier.

De biologiske teoriene fokuserer på arv og medfødte disposisjoner, som for eksempel kognitiv svikt, temperament, hyperaktivitet eller manglendeimpulskontroll (Rutter, 1998, Loeber, 1990, i Lund 2004, s. 22). De psykososiale teoriene fokuserer mer på individuelle forskjeller. Som for eksempel at noen barn er mer motstandsdyktige enn andre (Aasen, 1987, i Lund, 2004, s. 22). De sosiologiske forklaringsmodellene fokuserer blant annet på oppdragelsesstil. Zimbardo (1981) hevder at autoritær og ettergivende oppdragelsesstil har mye å si for utviklingen av innagerende atferd (i Lund, 2004, s. 22). I tillegg fokuserer disse teoriene på begrensninger og/eller muligheter miljøet og kulturen rundt barnet (Lund, 2004, s. 23).

Lund definerer atferdsproblemer på følgende måte:

Atferden blir en utfordring for omgivelsene når den bryter med forventet atferd, skaper utrygghet og hindrer samarbeid og åpen kommunikasjon. Atferden blir en utfordring for barnet og ungdommen når den hindrer læring og stabile og trygge relasjoner og øker frykten for å formidle sin sårbarhet. Konsekvensene kan bli utrygghet, depresjon, angst, avvising, ensomhet og økt indre og/eller ytre aggresjonsuttrykk (2012, s. 22).

En slik definisjon av atferdsvansker bygger på en forståelse av at vansker oppstår i samspill med omgivelsene. Vanskene er ikke i barnet, men blir til når den møter krav og forventninger

som barnet ikke klarer å imøtegå (Lund, 2012, s. 22). Ingen barn er like. Noen barn vender følelsene sine ut mot verden, mens andre vender dem innover mot seg selv. Hvordan barnehagen møter barn og unges atferd er avgjørende for deres videre vekst og utvikling (Lund, 2012, s. 22).

Det kan være vanskelig og komplisert og forstå de ulike årsakene til innagerende atferd. Utfordrende oppvekstvilkår utgjør en risikofaktor for psykiske plager i ungdomstiden. Samtidig er det viktig å legge merke til at de fleste barn og unge med slike vansker kommer fra helt vanlige hjem (Helland & Mathiesen, 2009, s. 9).

2.1.2 Forekomst

I folkehelse rapporten fra 2014 fremkommer det at 15-20 prosent av barn og unge mellom 3 og 18 år har nedsatt funksjon på grunn av psykiske plager som angst, depresjon og atferdsproblemer (Nordhagen & Grøholt, 2014, s. 59). For de aller fleste barn og unge er psykiske plager forbigående, men hos noen vedvarer plagene. Det er ikke uvanlig at flere psykiske lidelser opptrer samtidig: om lag fire av fem fireåringer med depresjon og atferdsforstyrrelser har en annen psykisk lidelse (Wichstrøm et al., 2012, s. 701).

I barnehagen kan man allerede i 2-4 årsalderen legge merke til de barna som er ekstra utsatt til å utvikle moderate og alvorlige sosiale vansker. Dette kan man se ut i fra samspillet mellom voksne og barn (Lund 2012, s. 28). Forskning viser at gutter dominerer den utagerende atferdsproblematikken (Drugli, 2008, i Lund, 2012, s. 28). Det er forsket mindre på kjønnsforskjeller ved innagerende vansker i førskolealder. Men forskning viser at frem til 12 årsalderen er det ingen klare tendenser når det gjelder kjønn og innagerende atferds utfordringer (Lund, 2012, s. 28). Fra 12 årsalderen viser det seg at andelen av jenter med innagerende vansker øker (Rice, 2001, i Lund, 2012, s. 28). I Norge har 91,3 % av barn mellom 1-5 år barnehageplass (Statistisk sentralbyrå, SSB, 2018). Barn tilbringer mange timer i løpet av en dag i barnehagen, det er derfor viktig at personalet er i stand til å se alle barna i barnehagen. Sosial isolasjon viser seg å være nesten like vanlig som utagerende atferd, og anses å være like vanlig blant jenter og gutter (Meld. St. 18 (2010-2011), s. 21).

2.1.3 Gjør samfunnet det til et atferdsproblem?

Sjenerte atferds uttrykk og stille atferd kan bli et atferdsproblem på lik linje med utagerende atferd. Det har derfor stor betydning at innagerende atferd får et like stort fokus som utagerende atferd (Lund, 2012, s. 24-25). Lund (2004) hevder at når atferden hindrer læring

og stabile og trygge relasjoner, da blir atferden en utfordring for barnet. Konsekvensene av dette kan bli utrygghet, depresjon, avvísning, ensomhet og økt indre- og /eller ytre aggresjonsuttrykk (s. 22). Barns innagerende atferd kan omtales som emosjonelle vansker og konsekvensene er at det vil hindre barnets evne til å delta i samspill (Sælen, 2016, s. 21). Dersom innagerende atferd skal kunne omtales som et atferdsproblem, hevder Lund (2004) at den innagerende atferden må være av en viss varighet og intensitet. I tillegg må den bryte med det som er forventet atferd, hemme læring og eller utvikling hos barnet, og hindre positiv samhandling med andre (s. 21-22). Ingen mennesker viser bare en innagerende eller utagerende atferd. Atferden vi viser kan variere ut i fra hvem vi er sammen med, hvor vi er eller hvor redd vi er. Alle har et medfødt temperament som er grunnleggende for atferden. Adferden mennesker viser vil i tillegg alltid være påvirket av ulike kontekster og relasjoner (Lund, 2012, s. 29). Lund (2012) skriver at innagerende og utagerende atferd har ved første øyekast svært ulike karakterer. Ser man nærmere på de ulike atferdsuttrykkene er det flere kjennetegn som kan være lik. Både barn og unge med innagerende og utagerende atferd kan ha utfordringer med å etablere stabile vennskap, de har en atferd som ofte kan utfordrer omgivelsene, ensomhet og atferden kan hindre barnet til optimal læring. Utagerende atferd har lenge fått mye oppmerksomhet i samfunnet. Det er av stor betydning at samfunnet får utvidet kunnskap om innagerende atferd (s. 29-31).

2.2 Ivaretagelse av barnet som subjekt

Flere og flere barnehager og skoler melder om barn som krever ekstra oppfølging fra de voksne. Dette resulterer i økt antall henvisninger til barnevern PPT og BUP (Drugli, 2008, s. 9). Mange av disse barna trenger tidlig hjelp og forebyggende tiltak slik at problemene deres ikke fortsetter å utvikle seg i negativ retning. Det hevdes at det er lettere å hjelpe små barn gjennom tidlig intervensjon, enn det er å hjelpe større barn som allerede har utviklet store vansker (Frick, 2006, i Drugli, 2008 s. 9). Tidlig innsats kan forebygge mer alvorlig problemutvikling hos mange barn. I tillegg kan vanskene forsvinne hvis tiltakene som iverksettes er gode nok og blir satt i gang tidlig nok. Drugli (2008) hevder derfor at de som jobber med barn og unge har et spesielt stort ansvar. Personalet i barnehagen og skolen er de som kan avdekke problemene og vanskene så tidlig som mulig. I tillegg er det de som lettest kan hjelpe barn i hverdagen (Drugli, 2008, s. 9).

Barn som kommer til barnehagen har et behov for å få støtte i sine utviklingsprosesser. Noen barn får ikke den omsorgen og oppfølgingen de trenger av foreldre. Noen barn har et større

behov for at andre voksne enn foreldrene engasjerer seg aktivt i dem (Drugli, 2008, s. 15). Mange som jobber i barnehagen kan oppleve det å jobbe med barn som vekker bekymring som krevende. I tillegg er det ikke alltid det er ressurser i organisasjonene til å kunne løse det slik en skulle ønske. Barnehagepersonalet må allikevel forholde seg til barna uansett hvilke rammebetingelser man har (Drugli, 2008, s. 15). Drugli (2008) hevder at om man i utgangspunktet ikke er forberedt på å jobbe med barn som vekker bekymring, kan det føre til at man verken avdekker barns behov eller greier å gi dem den støtten de trenger (s. 15). Det er av stor betydning at personalet i barnehagen tar ansvar. Nielsen (2007) hevder at barn med innagerende atferd trives best i mindre grupper omgitt av kjente ansikt. Det er en fordel om barna ikke trenger å forholde seg til for mange nye mennesker og situasjoner på samme tid. I rammeplanen står det at barnehagen skal være en trygg og omsorgsfull arena. Personalet i barnehagen skal være oppmerksomme og imøtekomme det unike ved hvert enkelt barn (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 20).

2.2.1 Barnehagen i møte med barn med innagerende atferd

Barn som ikke krever noen ting av deg som person, kan være svært behagelig å ha på gruppen eller avdelingen. Barn som ikke bråker, hyler eller tar sin plass. På samme tid kan det være utfordrende å se de stille barna med innagerende atferd i en hektisk barnehagehverdag. Det kan være utfordrende å få tid til å gi dem nok oppmerksomhet og støtte i løpet av dagen, fordi de ikke krever noe av deg (Lund, 2012, s. 22). Det er av stor betydning at personalet tar seg tid til å se alle barna i barnehagen i løpet av dagen. I rammeplan for barnehagen står det i kapittel 1 under «Mangfold og gjensidig respekt» at barnehagen skal bidra til at alle barn føler seg sett og anerkjent for den de er, og synliggjøre den enkeltes plass og verdi i fellesskapet (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 9). Det betyr dermed at barnehagen er pålagt å se et hvert barn i barnehagen uavhengig av andre rammefaktorer eller andre forklaringer som kan føre til ansvarsfraskrivelse (Lund, 2012, s. 23).

For å skape god kvalitet i barnehagen er de voksenes kompetanse og relasjonene til barna viktig. Personalets evne til å forstå positive, sensitive samspill med barn, forstå barn innenfra og ha godhet for deres behov er avgjørende (Brandtzæg et.al., 2013, s. 13). Det hevdes at personalets omsorgsfunksjon legger et godt grunnlag for barnets psykiske helse. Dette omhandler blant annet evnen til å være empatisk, akseptere barnet som det er, ha realistiske forventninger til barnets mestringsevne og engasjere seg positivt i barnet. Det er av stor betydning at personalet i barnehagen har en trygg tilknytning til barna. Forskning viser at

relasjonene mellom barnehagepersonalet og barna er like vesentlig som det er for foreldrene. At barnet har en trygg base, i dette tilfelle en voksen, er av stor betydning når barnet har behov for omsorg og trøst. Samtidig er det viktig at barnet vet at han/hun har en trygg base når han/hun ønsker å utforske verden (Killén, 2012, s. 118). Noen barn er vant til å bli avhørt, forhørt og overhørt, mer enn å bli lyttet til. Disse barna kan ha lite positive forventninger til samtaler og har kanskje dårlige erfaringer med å åpne seg for andre. Som personale i barnehagen må man legge til rette for en åpen dialog (Nielsen, 2007, s. 123). Tidligere studier viser at pedagogers kunnskap og bevissthet om egen betydning i samspill med barn, fremmer barnets utvikling samtidig som pedagogenes profesjonelle utvikling løftes (Bygdeson-Larsson 2010; Johannessen 2008; Sandvik 2009, i Broberg, Hagström & Broberg, 2014, s. 25). Det kan være av stor betydning at personalet i barnehagen er interessert i å utvikle nære følelsesmessige relasjoner til barna, ettersom barna da vil søke trøst eller trygghet hos de voksne i barnehagen (Broberg, et.al., 2014, s. 25).

Å finne en spesiell arbeidsmåte som passer til alle barn er så å si umulig. Det finnes like mange metoder som det finnes barn. Dette gjelder også når det kommer til arbeidet med barn med innagerende atferd, det finnes ingen oppskrift. Det som er av betydning er måten tiltakene blir utført på. Dette er helt avgjørende for hvordan barnet opplever det (Lund, 2004, s. 66).

Vygotskij hevder at en må skille mellom to ting i forbindelse med den proksimale utviklingssonen. En må skille mellom generelle forholdet mellom læring og utvikling, og særtrekkene ved forholdet mellom læring og utvikling når barna kommer i skolealder. Læring skjer lenge før barnet starter på skolen, men læringen i barnehagen er ulik fra læringen i skolen. Vygotskij skiller mellom to utviklingsnivåer: det eksisterende utviklingsnivå som er den utviklingen som er fullført og det potensielle utviklingsnivå som er den utviklingen som kommer. Den proksimale utviklingssonen er sonen mellom disse to utviklingsnivåene. Det er av stor betydning for barnets utvikling at personalet i barnehagen arbeider ut i fra den proksimale utviklingszone (Lillemyr, 2011, s. 127-128).

For enkelte barn kan overgangssituasjonene hjem-barnehage være en sårbar og krevende situasjon. Barna skilles da fra sine primære omsorgspersoner og dette kan være vanskelig for mange, både for barn og foreldre. Tydelige rutiner ved overlevering og god kommunikasjon mellom personalet i barnehagen og foreldrene kan gjøre overgangen lettere. I tillegg kan faste rutiner trygge barnet og hjelpe det med å komme i gang (Brandtzæg et.al., 2013, s. 106). I St.

Meld. 41. (2008-2009) står det at «Et godt og tillitsfullt samarbeid mellom hjem og barnehage er viktig for det enkelte barnets trivsel, utvikling og læring» (St. Meld. nr. 41, s. 36). I tillegg påpekes det at barnehagen og foreldrene må ha jevnlig og god kommunikasjon. Dette er viktig både for barn, foreldre og for barnehagens virksomhet. Den daglige kommunikasjonene bidrar til god kvalitet for det enkelte barnet (St. Meld. nr. 41, s. 36, s. 37). Lund (2004) påpeker at det er noen viktige elementer i foreldresamarbeidet. Det er av stor betydning at foresatte og barnehagen klargjør hvilke forventninger man har til hverandre. I tillegg er det av stor betydning at man lytter til hverandres tanker og er åpen nok til å kunne be hverandre om råd. I et foreldresamarbeid er det viktig å skape gode dialoger med foreldrene. Lund (2004) skriver det er viktig å møte foreldrene der de er. Det er alfa og omega å lytte, vise interesse, respekt og forståelse til foreldrene (s. 117-119).

2.2.3 Betydningen av trygg tilknytning

Tilknytningsteoretikere kan hjelpe oss til å forstå betydningen av de første relasjonserfaringene vi tilegner oss som menneske (Lund, 2004, s. 24). Ulike tilknytningsteorier anses å være noen av de viktigste psykologiske teoriene med tanke på hvordan barn og voksne forholder seg til nærhet, beskyttelse og omsorg, i tillegg til selvstendighet og oppdagelsesglede (Broberg et.al., 2014, s. 35). Ved å se nærmere på noen av tilknytningsteoriene kan vi øke vår forståelse for innagerende atferd hos noen barn. John Bowlby er grunnleggeren av tilknytningsteoriene. Han mener tilknytning er av stor betydning for menneskets utvikling. Det innebærer en nær følelsesmessig relasjon mellom mennesker, hvor mennesket søker kontakt med andre mennesker, og har behov for trygghet, omsorg og beskyttelse hos sin tilknytningsperson (Lund, 2004, s. 24-27). Drugli (2017) skriver at tilknytning har en klar biologisk basis som handler om menneskets opplevelse. Som menneske knytter man seg til noen som kan gi en beskyttelse og omsorg (s. 43). Begrepet trygg base er det mest sentrale innen tilknytningsteorien. Å være en trygg base for barnets utforskning og utgjøre en sikker havn som barnet kan vende tilbake til er to viktige aspekter av den voksnes omsorgsevne. Den trygge basen gjør at barnet tør å utforske verden, men søker til en sikre havnen når verdenene utenfor føles utrygg (Broberg et. al., 2014, s. 43). Dette kan også beskrives som en trygghets sirkel (Marvin mfl. 2002, i Broberg et. al., 2014, s. 43). Den voksnes relasjon til barnet har stor betydning for det utforskende barnet. Barns tidlige tilknytning har betydning for barns evne til å senere inngå relasjon til andre. Det er i hovedsak to tilknytningsmønstre, utrygg og trygg tilknytning. Barn kan utvikle en utrygg tilknytning om samspillet mellom barnet og omsorgspersonene ikke er preget av sensitivitet

og forutsigbarhet. Kvaliteten på samspillet er ikke god nok. Barn som har en trygg tilknytning til sine omsorgspersoner vier at de stoler på at de er tilgjengelige for dem. Barnet vet at det vil få trøst og hjelp når det er behov for det. Barnet har mange erfaringer med sensitiv omsorg fra omsorgspersonenes side (Drugli, 2017, s. 46). Når et barn i barnehagen har etablert trygghet til en voksen i personalet er det av stor betydning at det arbeides med å bli trygg på resten av avdelingen. I tillegg er det viktig at foreldrene til barna er trygge på at andre kan ta vare på barna deres når de selv ikke er tilstede (Drugli, 2017, s. 50-51). Kvello (2015) skriver at tilknytning handler om kvaliteten på det emosjonelle båndet mellom personer som er viktige for hverandre (s. 82). Et engstelig barn som møter mildt press med mye støtte av en voksen, vil kunne trygges og bli modigere. Om barnet i stede møtes av en uforutsigbar og lite sensitiv voksen, kan det engstelige personlighetstrekket forsterkes (Pettersen, 2015, s. 8).

2.2.4 Lekens betydning

Leken i barnehagen skal ha en sentral plass i hverdagen. Det er viktig at lekens egenverdi anerkjennes. Det skal legges til rette for lek, vennskap og barnas egen kultur i barnehagen. Leken skal være en arena for barns utvikling og læring, og for sosial og språklig samhandling (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 20). Leken er en naturlig del av barns liv og bør derfor være hovedfokuset i barnehagen (Madsen, 2015, s. 32). Leken i seg selv er svært utviklingsfremmende og er en viktig læringsform for barn, hvor barnets evne til samhandling og problemløsning utvikles. Det å leke med andre gir en følelse av samhørighet til et fellesskap (Flaten, 2015, s. 123). Det ligger i menneskets natur å ønske å leke. Vi kan se på leken som en for-øvelse til det voksne liv. At barn leker er et viktig ledd i barns læring (Steinsholt & Ness, 2016, s.126-129). Det er viktig at leken blir prioritert i barnehagen. Barnehagen og lekens pedagogikk kan redde mange som ellers ville fått det utfordrende senere (Folkman & Svedin, 2004, s. 12).

I barnehagen finnes det mange ulike former for lek. Frilek, konstruksjonslek, rollelek og lekegrupper. Lekegrupper er en fin måte å legge opp leken på. Dette kan bidra til å utvikle kvaliteten på barns lek, og kan være en måte å skape struktur på for barna (Hoven, 2007, s. 235). Noen ganger er det nødvendig at de voksne styrer sammensetningen av lekegruppene. Dette krever at personalet har observert barnas sosiale interaksjoner for å se hvem som fungerer og trives sammen. På denne måten er det større sannsynlighet for at lekegruppen

fungerer godt. Noen ganger holder det at en lekegruppe består av to eller tre barn som trives godt sammen (Vedeler, 2007, s. 122-123).

Det er av stor betydning at personalet i barnehagen hjelper barn som ikke leker til å oppdage lekens magi og hva det innebærer å ha venner (Folkman & Svedin, 2004, s. 14-15). I barnehagen er det ikke alle barn som finner det naturlig å leke. Når leken mangler eller uteblir er det de voksnes oppgave å vekke barnets manglende lekelyst. I nesten alle barnegrupper i barnehagen kan man finne barn som ikke lever opp til idealbildet av det lekende barnet (Folkman & Svedin, 2004, s. 14). For mange barn kan frileken være et sårbart område å bevege seg inn i. I barns frilek er de voksnes nærvær viktig. Personalet i barnehagen blir en trygg base dersom leken blir for belastende eller barnet trenger oppmuntring eller trøst (Broberg et.al., 2014, s. 182). Det er viktig å legge til rette for god barn-barn-interaksjon og sikre at alle barn deltar i lek og andre aktiviteter sammen med andre barn (Vedeler, 2007, s. 120). I rammeplan for barnehagen (2017) står det at barnehagens fysiske miljø skal være trygt og utfordrende og gi barna allsidige bevegelseserfaringer. Det er av stor betydning at det fysiske miljøet utformes slik at alle barn får muligheter til å delta aktivt i lek og andre aktiviteter. Det er hensiktsmessig at leker og andre materiell er tilgjengelig for barna (s. 19). De voksne i barnehagen spiller en stor rolle i barns lek. For å kunne ta vare på leken til barna, er det av stor betydning at personalet har kompetanse på lek. Kompetanse på lek innebærer blant annet å forstå lekens egenverdi, å forstå hva en kan forvente av barn på ulike stadier i leke, kunnskap om hvilke type lek som finnes, og betydningen av den voksnes intervensjon i leken. I leken kan en som voksen støtte og utfordre barna slik at de øker sin sosiale kompetanse (Lillemyr, 2011, s. 35-36). I rammeplan for barnehagen står det at barnehagens viktigste sosialiseringsarena er leken. For noen barn kan tidlig innsats bety at personalet må arbeider målrettet og systematisk med å inkludere barnet i meningsfulle fellesskap. Noen ganger over en kort periode mens andre ganger over en lengre periode (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 40).

2.2.5 Barnet som subjekt i barnehagen

Synet på barnet har gått igjennom et paradigmeskifte det siste tiåret. Dagens syn på barnet er noe annerledes nå enn tidligere. Forståelsen av barnet i dag er at barnet blir sett på som et subjekt, et aktivt og medskapende individ (Aksland & Sataøen, 2013, s. 16). Lillemyr (2011) skriver at vi i dagens syn på barn ser på de som subjekter fra fødsel av. Tidligere ble barn sett på som objekter som måtte formes og påvirkes. I dagens samfunn er det mer vanlig å se på barn som medvirkende og deltakende individer i sin egen barndom (s. 20). Det er viktig å

huske på at barn også er sårbare og sensitive, selv om de blir fremstilt som aktive, selvstendige og deltakende individer. Sårbarhet dreier seg om i hvilken grad barnet er mottakelig for å bli negativt påvirket med hensyn til atferd og utvikling (Aksland & Sataøen, 2013, s. 16).

I FNs barnekonvensjon om barns rettigheter står det i artikkel 12 at alle barn har rett til å bli hørt og ha medbestemmelse (Barnekonvensjonen, 1990, s. 13). Kjørholt (2010) skriver at å se barnet som subjekt med rett til aktiv deltakelse kan komme til uttrykk gjennom å være interessert i å lytte til barn og få kunnskap om barns perspektiver og opplevelse når det gjelder oppvekst, hverdagsliv og barndom (s. 13). Å behandle og møte barn som subjekter er viktig for å styrke barnets selvfølelse og mentale helse. I tillegg kan det bidra til å unngå mobbing og andre uønskede situasjoner. Å møte barn som subjekt er helt avgjørende for å legge grunnlag for medmenneskelighet og positive relasjoner i barnehagen og ellers i livet (Bae, 2016, s. 4) Hvordan vi møter andre mennesker handler om hvilket menneskesyn man har. Man skal møte både små og store der man selv ønsker å bli møtt, som et medmenneske. Barna i barnehagen velger ikke hvilke voksne de skal tilbringe hverdagen sin med. Det er derfor viktig at de voksne i barnehagen er bevisste på hva som styrer måten man tenker og handler på. I tillegg er det viktig å tenke over hvilke verdier vi søker mot i arbeidet (Åberg & Taguchi, 2006, s. 62).

2.2.6 Barn og vennskap

Barnehagen er for de aller fleste barn en arena for vennskap og fellesskap, men for noen er det en arena for utenfor skap og ensomhet (Folkman & Svedin, 2004, s. 14). I rammeplan (Utdanningsdirektoratet, 2017) for barnehagen står det at barnehagen skal fremme vennskap og fellesskap. Det er derfor viktig at det legges til rette for utvikling av vennskap og sosialt fellesskap (s. 23). Steinsholt og Ness (2016) skriver at vennskap allerede fra man er liten spiller en stor rolle. Tidlige vennsksforhold knyttes ofte gjennom leken. Vennskap i barnehagen vil trolig ofte knyttes til den barnet tilfeldigvis leker med eller utfører situasjonsbestemte prosjekter med. Barns utforskning på vennskap er viktig for dem her og nå, men kan også ha stor betydning senere i livet. Vennskap krever en form for gjensidighet, gjestfrihet, raushet og respekt (s. 174-175). Vennskap er ikke noe som kan læres. Vennskap krever bestemte personlige kvaliteter, men de personlige kvalitetene kan ikke garantere ekte vennskap. Det snakkes ikke om en bestemt verdi, men om et gode. Vennsksforhold binder mennesker sterkere til hverandre enn i andre relasjoner. Ingen, verken barn eller voksne, kan

tvinges til å være venner med andre. Vennskap er noe som bare oppstår (Steinsholt & Ness, 2016, s. 202).

Det er ikke nødvendigvis like lett for alle mennesker å få venner. I noen tilfeller kan barn gi uttrykk for at de ikke ønsker å ha venner, og at de ønsker å leke alene. Dette kan komme til uttrykk på ulike måter. Barn kan i tillegg ytre at de helst ønsker å være sammen med de voksne. Ønske om å få være sammen med voksne i stede for jevnaldrende kan være en måte å si at han/hun ikke klarer å få venner. Barnet prøver kanskje å fortelle at han/hun trenger hjelp med dette (Flatén, 2015, s. 120). Flatén (2015) skriver at noen ganger kan det være slitsomt å omgås andre, spesielt om man ikke er vant til det. For noen mennesker kan det oppleves som skremmende å forholde seg til andre, ettersom det er elementer av usikkerhet i mange relasjoner. Likevel er det viktig å omgås andre mennesker ettersom dette er nødvendig for å prøve ut sosiale ferdigheter (s. 120). Trygghet i relasjonene til andre er viktig for å kunne etablere vennskap. Noen barn retter ikke oppmerksomheten sin mot andre barn. Årsaken til dette kan være at de rett og slett har nok med seg selv og sitt eget ubehag og er mer opptatt av å holde andre ute av sin oppmerksomhetsradius. Disse barna har dermed ikke overskudd til å se andre barn i omgivelsene som aktuelle lekekamerater. Det er av stor betydning at disse barna får mye støtte av de voksne i barnehagen slik at de blir trygge i relasjonene (Flatén, 2015, s. 120).

Folkman og Svedin (2004) skriver at barn som tar med seg sine sosiale mangler til skolen blir ofte sårbare. Barnets jevnaldrende har gjerne mange års erfaring med å leke sammen med andre barn og stifte vennskap. Det er svært hensiktsmessig at barn får vennsaps- og lekeerfaring så tidlig som i barnehagen (s. 17). Vennskap er viktig, ikke bare for unge og voksne, men også for små barn. Vennskap i barnehagen har betydning for barns utvikling, sosialisering og læring. Personalet i barnehagen har et ansvar for hvordan vennskap utvikles, og det er en forutsetning at det legges til rette for sosiale mestringssituasjoner. Dette er spesielt betydningsfullt for de barna som strever med det sosiale samspillet, og som trenger ekstra voksenstøtte i leken. Det er av stor betydning at de voksne i barnehagen er bevisste på hvordan de kan legge til rette for barn som trenger ekstra støtte. Noen barn trenger å øve seg på å bygge relasjoner og være i lek og samspill med ulike typer mennesker i ulike kontekster (Lund, 2012, s. 71-72). I rammeplan (Utdanningsdirektoratet, 2017) for barnehagen står det i kapittel 1 under «Livsmestring og helse» at barnehagen skal være et trygt og utfordrende sted der barn kan prøve ut ulike sider ved samspillet, fellesskap og vennskap. Det er viktig at barn får støtte i å mestre motgang, håndtere utfordringer og bli kjent med egne og andres følelser

(s. 11). Vedeler (2007) hevder at en av forutsetningene for å kunne utvikle sitt potensiale fullt ut, er god sosial interaksjon med andre (s. 11).

2.3. Tidligere forskning

Det har i lengre tid vært en tendens at utagerende atferd har fått en større plass i forskning og litteratur enn det innagerende atferd har. Nasjonalt finnes det lite forskning som tar for seg tematikken, innagerende atferd i barnehagen. Ingrid Lund er en av de som snakker høyt om tematikken, spesielt innagerende atferd med kontekst i skolen. Boken, *Det stille atferdsproblemet* (2012), bygger på Lunds doktorgradsavhandling, «*Listening to shy voices*»: *shyness as an emotional and behavioural problem in the context of school* (2010). Boken gir innagerende atferd i barnehagen og skolen oppmerksomhet. Lund har i sin forskning blant annet kommet frem til at en mulig konsekvens av innagerende atferd kan være mangel på sosial kompetanse og sosiale ferdigheter (2012, s. 117). I følge Lund viser forskning at sosial støtte øker evnen til å takle de utfordringene som er en del av det å være menneske. Skal elever som viser innagerende atferd oppleve økt sosial kompetanse er det viktig å utvikle sosiale ferdigheter som empati, samarbeid, selvkontroll, selvhevdelse og ansvarlighet (Lund, 2012, s. 117).

Nordahl har skrevet en avhandling med tematikken problematferd og mistilpasning i skolen, *En skole – to verdener: et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev og lærerperspektiv*. I denne studien kom han frem til at 10-28% av elevene viste innagerende atferd (Nordahl, 2000, s. 306). Det fremkommer i undersøkelsen at elevene ofte viser undervisnings og læringshemmende atferd. Det presiseres at denne atferden må betraktes som en spesifikk skolekontekstuell atferd som finner sted i undervisningssituasjoner. Nordahls undersøkelse viser også at relativt mange elever rapporterte atferd som er knyttet til sosial isolasjon i skolen. Denne atferden handler ofte om å føle seg ensom, være lei seg eller deprimert, sjenanse og å være alene i friminuttene (Nordahl, 2000, s. 306-307). Selv om denne studien er gjort i skolen kan man trekke paralleller til barnehagen. Slik jeg ser det viser denne studien til at det eksisterer barn og unge med innagerende atferd.

Internasjonalt er det flere som tar for seg denne tematikken. I den internasjonale forskningen brukes begreper som shyness og social withdrawal om innagerende atferd. Stor andel av den internasjonale forskningen er også knyttet opp mot barn i skolealder slik som Lunds

doktorgradsavhandling. Den tidligere forskningen jeg presentere er ikke direkte knyttet til min tematikk men jeg har valgt å ta den med ettersom den kan relateres til tematikken.

I 1990 ble det gjort en studie der de ble sett på foreldrenes oppfatning av sosial tilbaketrukket atferd og aggresjon. Mills og Rubin (1990) ønsket å undersøke hvilke følelser, årsaksforklaringer og strategier foreldrene rapporterte i forhold til sosial tilbaketrukket atferd og aggresjon hos barn, og om det var noen sammenheng mellom hvilken følelse de fikk og hva slags tiltak som ble valgt. Det fremkommer at foreldrenes følelser til barns tilbaketrukkethet først og fremst var bekymring og undring i tillegg til overraskelse og skuffelse. Flertallet av foreldrene i studien mente sosial tilbaketrukket atferd kunne henge sammen med en forbigående tilstand som for eksempel: utmattelse eller en stemning, som humør og/eller dagsform. Fåtallet av foreldrene mente det kunne være en sammenheng med nevrologi og temperament. Det fremkommer i studien at noen av strategiene foreldrene ville brukt i forbindelse med barns atferd involverte kontakt med barnet, mens andre ikke gjorde det. Flertallet av foreldrene ville brukt en form for mild makt i forhold til sosial tilbaketrukket atferd hos barn. Denne strategien innebar å snakke med barnet for å få informasjon eller å omdirigere og veilede barnet. I tillegg ble strategier som å snakke barnet til fornuft eller ikke å snakke med barnet i det hele tatt valgt (Mills og Rubin, 1990).

Nordahl, Sørli, Manger og Tveit (2005) hevder selv om det er lite forskning på innagerende atferd hos barn i barnehagen er omfanget av barn som viser innagerende atferd og barn som viser utagerende atferd relativt likt. Jeg ser derfor viktigheten av at innagerende atferd i barnehagen som tematikk får like stor plass i forskningsfeltet og litteraturen som utagerende atferd i barnehagen.

3.0 Metode

I dette kapitlet redegjøres det for masterprosjektets metodiske fremgangsmåte, i tillegg til vurdering av innsamling og behandling av det empiriske materialet. Det vil bli redegjort for valg av forskningsmetode, min forskerrolle og førforståelse, innsamlingsmetode, valg av informanter, utarbeiding av intervjuguide og gjennomføring av intervju. Deretter vil jeg beskrive prosessen i bearbeidingen av det empiriske materialet i form av transkribering og analyseprosessen. I tillegg vil jeg komme inn på kvalitetssikring av studien når det kommer til pålitelighet, gyldighet og overførbarhet. Til slutt vil jeg komme inn på etiske hensyn som ligger til grunn for studien og en kort metodekritikk.

3.1 Kvalitativ metode

Larsen (2017) hevder at når vi skal gjennomføre et forskningsprosjekt, må vi benytte en eller annen form for metode. Vi kan tenke på metode som et verktøy eller et redskap. Man velger seg en metode for å få svar på spørsmål og få ny kunnskap og erfaring innenfor et felt (s. 17). Det er av stor betydning å velge rett metode så tidlig som mulig. Det er to forskningsmetoder som fremstår som viktige innen samfunnsvitenskapen, kvalitativ og kvantitativ metode. Det finnes mange ulike metoder innenfor kvantitative og kvalitative metoder. Når det kommer til de ulike metodene snakkes det først og fremst om spørreskjema og intervju som eksempler på de ulike hovedtypene innenfor metode (Larsen, 2017, s. 25). Tradisjonelt sett har kvalitative metoder blitt forbundet med forskning som innebærer nær kontakt mellom forsker og de som studeres, ved for eksempel intervju (Thagaard, 2013, s. 11).

3.1.1 Forskerens rolle og førforståelse

Forskerens egenskaper og væremåte har betydning for hvordan han eller hun etablerer kontakt med deltakerne i feltet (Thagaard, 2013, s. 73). Forskerens rolle som person og forskerens integritet er avgjørende for kvaliteten på den vitenskapelige kunnskapen og de etiske beslutninger som møtes i kvalitativ forskning (Kvale og Brinkmann, 2017, s. 108). Det er viktig at jeg som forsker reflekterer over hvordan jeg ønsker å bli oppfattet da dette kan ha noe å si for det empiriske materialet. Det er jeg som forsker som samler inn det empiriske materialet ved å være i kontakt med forskningsdeltakerne gjennom intervju. I tillegg er det jeg som har gjennomført transkripsjonene, analysen og tolkningen av det empiriske materialet. I løpet av forskingsprosessen skapes det nærhet og direkte kontakt mellom meg som forsker og mine informanter gjennom de kvalitative forskningsmetodene. Forskningsprosessen vil dermed påvirkes av både meg som forsker, forskningsdeltakerne og interaksjonen mellom oss (Thagaard, 2013, s. 73).

Det vil alltid ligge en førforståelse til grunn før en starter på en forskningsprosess. I møte med informantene og med det innsamlede materialet vil man som forsker alltid stille med en førforståelse. Førforståelsen vår omfatter meninger og oppfatninger vi på forhånd har i forhold til det fenomenet som skal studeres. Det essensielle blir å trekke inn den førforståelsen man har på en slik måte at den åpner for størst mulig forståelse av informantenes opplevelser og uttalelser (Dalen, 2011, s. 16). Selve fortolkningen av det

empiriske materialet bygger i første rekke på informantenes direkte uttalelser, men den videreutvikles i en dialog mellom meg som forsker og det empiriske materialet. Min egen forforståelse og den aktuelle teori om fenomenet vil også være med å påvirke fortolkningen (Dalen, 2011, s. 17).

Jeg som person vil alltid til en viss grad være påvirket av egne forutsetninger og tanker, bevisst eller ikke. På forhånd av intervjuene har jeg reflektert over egne holdninger og erfaringer. Jeg ønsker ikke å komme med dømmende holdninger til forskningsdeltakerne, men møte dem med en anerkjennende holdning og god kommunikasjon. Jeg ønsker å forsøke å stille meg nøytral og legge mine egne forforståelser til side. Jeg ønsker å møte forskningsfeltet med et åpent blikk.

3.1.2 Begrunnelse for valg av metode

I denne studien har jeg valgt å bruke en kvalitativ forskningsmetode. Jeg ønsker en dypere innsikt i hva det er som vekker bekymring hos personalet i barnehagen når det kommer til barn med innagerende atferd og hvordan disse barna blir ivaretatt som subjekt i en travel barnehagehverdag. En viktig målsetting i kvalitativ forskning er å oppnå en forståelse av sosiale fenomener. I tillegg gir kvalitative tilnærminger grunnlag for fordypning i de sosiale fenomener vi studerer ettersom slike studier ofte er preget av nær kontakt mellom forskeren og forskningsdeltakerne (Thagaard, 2013, s 11).

Thagaard (2013) hevder at intervjuundersøkelser egner seg godt til å få informasjon om personers opplevelser, synspunkter og selvforståelse (s. 13). Intervju gir informantene mulighet til å fortelle hvordan de opplever noe og hvordan de forstår sine erfaringer. Jeg har valgt å benytte meg av kvalitativt forskningsintervju som metode for å besvare problemstillingen. Intervju står helt sentralt innenfor den kvalitative forskning (Thagaard, 2013, s. 97). Ved å bruke denne metoden får jeg mulighet til å gå mer i dybden enn det jeg ville fått mulighet til med en kvantitativ forskningsmetode, som for eksempel spørreundersøkelse. Larsen (2017) hevder at en fordel med kvalitativ metode er at det er rom for å stille oppfølgingsspørsmål. Som forsker kan en få utfyllende og utdypende svar, rydde opp i misforståelser og gå dypere inn i temaet (s. 29). Samtidig finnes det en del ulemper ved kvalitative metoder. Kontrolleffekt er en av de mest åpenbare ulempene ved kvalitative intervjuer. Intervjueren selv eller selve metoden kan påvirke intervjuresultatet. For eksempel kan det være at informanten svarer det han/hun tror intervjueren gjerne vil at han/hun skal

svare, at han/hun svarer for å gjøre et godt inntrykk, at han/hun svarer for å skjule uvitenhet, eller at han/hun svarer det han/hun tror er allment akseptert (Larsen, 2017, s. 29-30).

3.2 Forskningsprosessen

I denne delen vil jeg gå nærmere inn på forskningsprosessen i studie. Jeg utdyper tema og valg av problemstilling, utforming av intervjuguide, valg av informanter og beskrivelse av intervjuene.

3.2.1 Tema og problemstilling

Larsen (2017) skriver, å velge tema og problemstilling er en fase i forskningsprosessen som tar tid og er viktig for det videre arbeidet. Forskningsprosessen starter ofte med en undring eller et spørsmål (s. 20). I forkant av valg av tema og fokus til vårens masteroppgave har jeg vært innom mange ulike temaer og problemstillinger. Alt fra barn som blir utsatt for omsorgssvikt til barn med atferdsvansker. Etterhvert kom jeg frem til at jeg ønsket å fordype meg i temaet barn med atferdsvansker.

Prosessen med å utforme en problemstilling starter når man har bestemt seg for tema og satt seg godt inn i teori og tidligere forskning. Problemstillingen vil være utgangspunktet for forskningsprosessen. Prosjektet dreier seg om å finne frem til et svar på en bestemt problemstilling. En problemstilling er også en avgrensning og konkretisering av temaet for prosjektet. Man kan utforme svært konkrete og avgrensede problemstillinger eller man kan formulere en mer åpen problemstilling. Om det finnes lite forskning på feltet fra tidligere er det ikke alltid like lett å være konkret (Larsen, 2017, s. 20-21). Thagaard (2013) mener at et kriterium på en god problemstilling må være avgrenset nok til at den kan realiseres innenfor de rammene forskeren må forholde seg til, men samtidig være åpen nok til at prosjektet kan utforske temaer som viser seg spennende underveis (s. 50). Videre skriver Thagaard (2013) at den kvalitative forskningsprosessen er fleksibel og problemstillingen kan revideres underveis i prosjektet. I starten av prosjektet kom jeg frem til følgende problemstilling: «Hva vekker bekymring hos pedagoger og de øvrige ansatte i barnehagen i forhold til atferdsproblemer hos barn og hvordan jobber de med bekymringen?». Underveis i prosessen ønsket jeg å gjøre noen endringer i problemstillingen. Selve endringen ble gjort før selve datainnsamlingen startet og før jeg var i kontakt med de aktuelle informantene. Jeg bestemte meg for at jeg

ønsket å ha med begrepet barnet som subjekt ettersom alle barn har krav på å bli møtt som den de er. Den endelige problemstillingen ble følgende:

«Hva vekker bekymring hos personalet i forhold til innagerende atferd hos barn i barnehagen og hvordan blir barnet som subjekt ivaretatt?»

3.2.2 Utforming av intervjuguide

Når man skal utforme et forskningsintervju kan dette gjøres på flere ulike måter. Et intervju kan bære preg av lite struktur, og kan betraktes som en samtale mellom intervjuer og informant hvor noen hovedtema er bestemt på forhånd. Et intervju kan også være utformet relativt strukturert. I et slikt intervju vil spørsmål være utformet på forhånd, og spørsmålene vil i stor grad være bestemt på forhånd. I tillegg finnes det en tredje fremgangsmåte for utforming av intervju. Denne fremgangsmåten har en delvis strukturert tilnærming. Å bruke en delvis strukturert tilnærming er den fremgangsmåten som er mest brukt i kvalitative intervjuer (Thagaard, 2013, s. 97). Jeg har valgt å benytte meg av en delvis strukturert tilnærming. Ved å benytte meg av halvstrukturert intervju kan jeg som forsker følge informantens fortelling, samtidig som jeg sørger for at viktige temaer i forhold til problemstillingen blir diskutert i løpet av intervjuet (Thagaard, 2013, s. 98).

Thagaard (2013) skriver at en viktig målsetting med kvalitative intervjuer er å utforske de temaer vi ønsker å få informasjon om. I tillegg er det viktig å stille spørsmål på en måte som inviterer informantene til å reflektere over temaene vi spør om, og oppmuntre til å gi fyldige kommentarer (s. 100). Før gjennomføringene av intervjuene hadde jeg skrevet ned spørsmålene jeg skulle stille. Jeg utformet en intervjuguide med sentrale temaer og åpne spørsmål som tok utgangspunkt i problemstillingen: *«Hva vekker bekymring hos personalet i forhold til innagerende atferd hos barn i barnehagen og hvordan blir barnet som subjekt ivaretatt?»* (Vedlegg 2). En intervjuguide kan være styrende for selve intervjuet og mer eller mindre detaljert ut i fra hva intervjuet skal omhandle og hvor klare rammer man vil at intervjuet skal ha (Dalen, 2011, s. 26-28). Intervjuguiden skulle hjelpe meg med å holde fokus gjennom intervjuene, samtidig ga guiden meg mulighet til å bevege meg litt frem og tilbake alt ettersom hva som kom frem.

En måte å utarbeide intervjuguiden på er ved hjelp av traktprinsippet. Dette handler om å starte med innledende spørsmål, som kan bidra til at informanten føler seg trygg og avslappet. Videre kan forskeren trekke frem spørsmål som fokuserer på de sentrale temaene i intervjuguiden. Intervjuet bør ha en tydelig avslutning. Det er av stor betydning at

spørsmålene i intervjuguiden jobbes med før man utfører intervjuene. Svarene man får av informantene bør være så fyldige som mulig (Dalen, 2011, s. 26-27). Spørsmålene i intervjuguiden åpner opp for at informantene kan fortelle om sine opplevelser og erfaringer omkring de aktuelle temaene. Den samme intervjuguiden ble brukt under alle tre intervjuene.

3.2.3 Valg av informanter

På forhånd av studiet må det foretas et utvalg av informanter som er villig til å delta. Dette må gjøres før datainnsamlingen kan starte. I kvalitative studier baserer utvalget seg ofte på strategiske utvalg. Dette innebærer at man velger deltakere som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver (Thagaard, 2013, s. 60). For at problemstillingen skulle bli besvart var det noen kriterier som måtte ligge til grunn. Informantene måtte ha erfaring med temaet innagerende barn i barnehagen. I tillegg ønsket jeg at informantene hadde stor interesse for temaet. Jeg valgte å rekruttere deltakere til prosjektet ved å rette formelle henvendelser innenfor en setting jeg så for meg å finne potensielle deltakere i (Thagaard, 2013, s. 61). Jeg kontaktet bekjente innen sektoren og forespurte deltakere til prosjektet mitt. Jeg fikk raskt svar om at dette var et spennende tema, men et tema de ikke hadde så mye kunnskap og erfaring med. Jeg kontaktet da personer jeg så hadde publisert noe rundt mitt tema. Også her fikk jeg relativt fort svar. Alle de forespurte deltakerne kom med positive tilbakemeldinger om at dette var et spennende tema. Jeg fikk tilslutt bekreftelse på at de ønsket å delta i studien. Deltakerne fikk tydelig informasjon om hva deltakelse i studiet ville dreie seg om og informasjon om selve studien. Etter jeg fikk godkjenning fra Personvernombudet for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) til å starte forskningsprosessen avtalte jeg tid og sted for intervju. Avtalene med informantene ble gjort per telefon.

Det endelige utvalget for min studiet ble: to barnehagelærere og en spesialpedagog. Alle informantene var ukjente for meg på forhånd. Ingen av informantene har kjennskap til hverandre. Informant 1 er førskolelærer på en småbarnsavdeling og har tidligere arbeidet mange år som ufaglært i barnehage. Informant 2 er førskolelærer med videreutdanning, jobber som spesialpedagog ved pedagogisk fagsenter. Informant 3 er førskolelærer med videreutdanning og arbeider som pedagogisk leder på en storbarns avdeling. Larsen (2017) kaller denne utvelgelsen av informanter for en skjønnsmessig utvelgning. Utvalget plukkes etter ulike kriterier som for eksempel utdanning (s. 90).

Da masterprosjektet har en begrenset tidsramme, måtte jeg på forhånd vurdere hvor mange informanter jeg ønsket til prosjektet. Utvalgets størrelse må vurderes ut i fra de analytiske mål vi har med i prosjektet, og utvalget bør ikke være større enn at det er mulig å gjennomføre omfattende analyser (Thagaard, 2013, s. 65). Alle informantene hadde bred erfaring og var kompetente innenfor sitt område. Det empiriske materialet ble dermed tilstrekkelig for å kunne besvare problemstillingen med tre informanter.

3.2.4 Beskrivelse av intervjuene

I alt gjennomførte jeg tre intervjuer. Informantene kom selv med forslag til tidspunkt intervjuene skulle finne sted. To intervju ble utført via telefonsamtale med videooverføring, face time. Dette ble gjort ettersom det var vanskelig for både informanter og meg å møtes personlig. Det tredje intervjuet ble utført på informantens arbeidsplass. Alle intervjuene ble gjort midt på dagen. Intervjuenes tidsramme ble avtalt på forhånd, og jeg ba alle informantene om å sette av omtrent en time. Før alle intervjuene forespurte jeg bruk av båndopptaker. Alle syntes dette var greit. I tillegg ble det informert om at lydopptak ville bli destruert etter bruk. Båndopptakeren ble testet på forhånd ved at jeg tok et lydopptak av meg selv. På denne måten var jeg sikker på at kvaliteten på lyden var god.

Alle intervjuene fant sted under rolige omgivelser. Informantene hadde erfaring med tematikken og kom med gode faglige refleksjoner. Under selve intervjuet var intervjuguiden styrende, men ga mulighet for nye innspill og tanker. Før selve intervjuet startet ble det stilt noen bakgrunnsspørsmål for å bli litt kjent og skape en trygg og åpen start. Jeg spurte blant annet om informantenes yrkeserfaring og faglige bakgrunn. Det er viktig å stille spørsmålene på en måte som inviterer informantene til å reflektere over de ulike temaene som tas opp. Det er av stor betydning at intervjuer viser interesse og respekt for det som måtte komme opp underveis i intervjuet. Thagaard (2013) skriver at prober er spørsmål eller kommentarer som bidrar til å skape flyt i en samtale. Ved hjelp av prober kan intervjuer gi oppmuntrende tilbakemeldinger (s. 102). Under intervjusamtalene tok jeg i bruk prober som et hjelpemiddel. Eksempler på prober som ble brukt underveis er: «ja» og «mhm». I tillegg stilte jeg noen oppfølgingsspørsmål underveis for å få mer detaljert informasjon og nyanserte kommentarer til utsagnet informantene kom med (Thagaard, 2013, s. 101).

Intervjuet var delt inn i tre deler: en hoveddel som tok for seg spørsmål rettet til innagerende atferd, en del som omhandlet barnet som subjekt og en del som omhandlet relasjoner mellom barn-barn og voksen-barn. Underveis i intervjuet gjorde jeg det tydelig når vi startet på et nytt

tema ved å si: «neste tema i intervjuguiden er...». Dette gjorde både informantene og meg oppmerksom på temaskifte.

Under alle tre intervjuene var det en behagelig og avslappet atmosfære. Jeg opplevde at intervjuene hadde god kvalitet med god flyt. Jeg følte det var en gjensidig respekt under alle intervjuene. Jeg opplevde at informantene var genuint interessert og engasjert i det gjeldende temaet. De virket svært reflekterte i sine uttalelser og hadde interessante tanker og utsagn. Jeg sørget for at alle punktene i intervjuguiden ble besvart i løpet av alle intervjuene. Alle intervjuene hadde utgangspunkt i samme intervjuguide. Oppfølgingsspørsmålene som ble stilt underveis i intervjuene ble naturligvis noe ulik. Intervjuene hadde en lengde på mellom 50 minutter og 75 minutter. Alle intervjuene ble avsluttet med at jeg spurte om det var noe informantene selv ønsket å tilføye eller fortelle. Jeg ønsket å avslutte på denne måten ettersom det gir informantene mulighet til å ta opp andre tema eller tilføye noe de hadde tenkt på.

3.3 Analyse og tolkning av det empiriske materialet

I denne delen vil jeg utdype analyse- og tolkningsarbeidet av det empiriske materialet. Jeg vil utdype transkriberingsprosessen. Deretter vil jeg utdype hvordan jeg har valgt å kategorisere og analysere den kvalitative dataen.

3.3.1 Transkribering

Ettersom jeg benyttet meg av båndopptaker under alle intervjuene, gjorde det at jeg kunne rette fokuset mot informantene og det de fortalte. Første del i analyseprosessen er transkribering av intervju. All transkribering ble gjort fortløpende etter gjennomføring av intervjuene mens det enda var friskt i minne. Jeg utførte alle tre transkriberingene selv. Dalen (2011) anbefaler at forskeren selv transkriberer intervjuene, fordi det gir ham eller henne en sjanse til å bli kjent med sitt empiriske materiale (s. 55). Når man transkriberer oversetter man tale til skrift (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 205). Når man oversetter tale til skrift medfører dette tap av kroppsspråk, som for eksempel kroppsholdning og gester. I tillegg vil stemmeleie, intonasjon og åndedrett gå tapt i transkripsjonene. Intervjusamtalen blir under en transkripsjon strukturert slik at de blir bedre egnet for analyse (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 205-206).

Jeg valgte å transkribere alle tre intervjuene på bokmål for å ivareta anonymiteten til informantene. Å transkribere på bokmål kan også gi bedre flyt i teksten i forhold til direkte

sitat. Jeg valgte å notere ned korte pauser og prober som «mhm» og «eeh», for å vise til at informantene tenkte seg om. Under transkriberingen av intervjuene var jeg så nøyaktig og detaljert som mulig. Jeg gikk også igjennom lydopptakene flere ganger for å sikre meg at jeg hadde notert ned det informantene faktisk sa.

Å transkribere kan være en tidkrevende oppgave. Hvor mye tid som går med til å transkribere et intervju avhenger av opptakets kvalitet og transkribererens skrivehastighet (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 207). Selv om det var en tidkrevende prosess, ser jeg nytten av det da jeg blir godt kjent med det empiriske materialet.

3.3.2 Kategorisering og analyse

Larsen (2017) skriver at helt enkelt kan man si at analyse handler om å studere teksten for å se mønstre og sammenhenger. Dataanalyse i kvalitative studier foregår egentlig under hele forskingsprosessen. I kvalitative studier kan man si at det er en prosess som går ut på følgende: koding, kategorisering og å finne mønstre. Videre skriver Larsen at hensikten med mange kvalitative studier er å finne frem til en helhetlig forståelse av spesifikke forhold (s. 113). Når man skal analysere kvalitative data er det hensiktsmessig å redusere datamengden for å fjerne informasjon som ikke er relevant for problemstillingen. Når transkriberingen av alle tre intervjuene var fullført satt jeg igjen med mye tekst. For å få oversikt over det empiriske materialet mitt leste jeg de transkriberte intervjuene flere ganger. Deretter måtte jeg forkorte de transkriberte intervjuene ved å først kode og så kategorisere.

Jeg gjennomførte en innholdsanalyse i analysearbeidet mitt. Kjennetegnet ved denne metoden er at teksten kodes og kategoriseres. Deretter prøver man å identifisere meningsfulle mønstre, som vurderes i forhold til tidligere forskning og teorier (Larsen, 2017, s. 113-114). Jeg valgte å kode ved å markere ord og temaer som gikk igjen i intervjuene. På denne måten fikk jeg en oversikt over hva informantene hadde fokusert på underveis i intervjuene. Samtidig noterte jeg små stikkord der informantene hadde relevante og interessante utsagn. Jeg tok utgangspunkt i intervjuguiden min når jeg gjennomførte analysen. Ettersom jeg på forhånd hadde utarbeidet intervjuguiden, inndelt i ulike temaer hadde jeg allerede en temafordeling å forholde meg til da jeg skulle starte å analysere og tolke datamaterialet.

Larsen (2017, s. 114) skriver at mange kan ha problemer med å se hva som ikke er direkte relevant og får inntrykk av at alt er like viktig. Underveis i analysearbeidet kunne jeg kjenne meg igjen i utsagnet. Jeg hadde fått mye informasjon fra informantene, men alt var ikke like

relevant for problemstillingen. Det var utfordrende å sortere ut hva som var mest relevant. Jeg måtte derfor kode og kategorisere i flere omganger for å få det empiriske materialet så presist som overhode mulig. Når jeg hadde kontroll på det empiriske materialet måtte jeg tolke dataen. Larsen (2017) skriver at det er viktig å finne en balanse mellom egen tolkning av det som er studert og en beskrivelse av det informantene har formidlet (s. 122). For meg har det vært viktig å få frem informantens stemme sammen med den tidligere presenterte teorien.

Å kode, kategorisere og analysere har vært en krevende prosess under masterprosjektet. Jeg ser likevel viktigheten av denne prosessen. Jeg har underveis fått kontroll på det empiriske materialet og funnet tydelige kategorier som samsvarer med oppgavens problemstilling. Hovedkategorier jeg tilsutt endte opp med var innagerende atferd, relasjoner og barnet som subjekt.

3.4 Etske hensyn

I forbindelse med masterprosjektet er det viktig å hele tiden ha etske hensyn i bakhodet. Før jeg gjennomførte intervjuene sikret jeg meg god nok kunnskap og informasjon om de ulike retningslinjene. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har vedtatt forskningsetiske retningslinjer som forskeren må forholde seg til.

Utgangspunktet for ethvert forskingsprosjekt er prinsippet om at man som forsker må ha deltakerens informerte samtykke. Prinsippet om informert samtykke definerer NESH (2006) slik: ”Som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakerens informerte og frie samtykke. Informanten har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem” (s. 13). Dette tok jeg som forsker hensyn til og utarbeidet et informasjonsskriv til alle informantene. I tillegg ba jeg om alle informantenes samtykke, og ga tydelig informasjon om at de når som helst kan trekke seg fra studiet. To av informantene ga muntlig samtykke og en skriftlig. Det ble gitt muntlig samtykke ettersom det ikke var mulighet for å møtes fysisk. På forhånd hadde jeg avklart med Personvernombudet for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, NSD at et muntlig samtykke var tilstrekkelig. I tillegg knyttet de etske retningslinjene til krav om konfidensialitet og konsekvenser av å delta. Som forsker er det vesentlig å huske på at etske prinsipper ligger til grunn gjennom hele forskningsprosessen, fra start til slutt.

I tillegg søkte jeg om tillatelse til å gjennomføre prosjektet mitt ved å sende inn et meldeskjema til Personvernombud for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, NSD. Prosjektet ble vurdert som meldepliktig etter personvernopplysningsloven

§ 31. NSD ga godkjenning til at forskningsprosjektet kunne sette i gang (Vedlegg 3). Informantene ble på forhånd informert om prosjektet muntlig og skriftlig, via e-post, telefon og tilsendt informasjonsskriv- og samtykkeskjema (Vedlegg 1).

3.5 Metodekritikk

Som forsker er det av stor betydning å være kritisk og reflektere over egen metode og egne innsamlingsstrategier. Innenfor et kvalitativt studie bruker man ofte begrepene validitet, reliabilitet og generalisering om metodekritikk.

3.5.1 Validitet, reliabilitet og generalisering

Validitet i forskning handler om relevans eller gyldighet. I kvalitative studier handler validitet mer konkret om bekreftbarhet, troverdighet og overføringsverdi (Larsen, 2017, s. 93).

Bekreftbarhet i kvalitative studier handler om i hvilke grad man som forsker undersøker det man skal undersøke. Er det empiriske materialet vårt relevant for problemstillingen? (Larsen, 2017, s. 93). Det er av stor betydning å stille de riktige spørsmålene slik at man får svar på problemstillingen. Underveis i intervjuet kan man også korrigere spørsmålene hvis man ser at det dukker opp påstander eller temaer som er relevant for problemstillingen. Thagaard (2013) skriver at validitet handler om tolkningen og gyldigheten av dataen forskeren kommer frem til (s. 205). Som forsker er det viktig å være kritisk i forskingsprosessen, dette styrker validiteten (Larsen, 2017, s. 94). Etersom jeg brukte båndopptaker under alle tre intervjuene var det mulig å benytte informantenes direkte sitater i fremstillingen av studiens resultater. Dette er med på å synliggjøre informantenes stemme i teksten og kan styrke studiens pålitelighet.

I tillegg må man som forsker tenke på reliabiliteten. Dette handler om hvor nøyaktig og pålitelig vår undersøkelse er (Larsen, 2017, s. 94). I og med at jeg kun har intervjuet og ikke observert, kan jeg ikke med sikkerhet vite at det som er blitt fortalt er sant. På en annen side bør man som forsker alltid ha tillit til det informantene sier. Dette har jeg valgt å gjøre gjennom hele prosessen og har tatt vare på det etiske perspektivet som er viktig i kvalitativ forskning. Noe som kan ha svekket reliabiliteten i min studie er intervju via videooverføring. Som forsker har jeg ikke kontroll på om informantene på andre siden av skjermen sitter med internett tilgjengelig. Likevel er det viktig at jeg som forsker som sagt har tillitt til informantene. En annen viktig side ved reliabiliteten er at det empiriske materialet vi samler inn blir behandlet på en nøyaktig måte (Larsen, 2017, s. 94). Jeg har sikret nøyaktigheten av

dataen ved å ha gode lydopptak og transkribert intervjuene fortløpende. Det er likevel viktig å ha i bakhodet at svarene jeg har fått kan ha blitt feiltolket av meg i etterkant.

Jeg kan ikke påstå at jeg har kommet med ny forskning innenfor temaet barn med innagerende atferd, men jeg belyser et viktig tema. Kvalitative studier gir ikke grunnlag for at andre forskere kan etterprøve datamaterialet. Dette fordi forskerrollen utvikles og datamaterialet analyseres i samspill med omgivelsene. Både individer og kontekst vil endres og være ulik fra situasjon til situasjon (Dalen, 2011, s. 93). Mine funn og det teoretiske rammeverket kan allikevel være nyttig for alle som arbeider med barn og unge med innagerende atferd.

3.5.2 Egenkritikk

I etterkant av intervjuene er jeg svært fornøyd med det empiriske materialet. Likevel ser jeg det er enkelte ting jeg kunne gjort annerledes ved en annen anledning. Hadde jeg fått mulighet til å gjennomføre et lignende prosjekt igjen ville jeg i tillegg til intervju brukt observasjon som metode. Jeg ville observert informantene mine i relasjon med de innagerende barna i barnehagen. Dette ville styrket oppgavens reliabilitet. Jeg ser viktigheten av å ha bred erfaring med utarbeiding av intervjuguide og gjennomførelse av selve intervjuet. Kvaliteten på intervjuet kan heves om man som forsker har erfaring med intervjusituasjonene fra tidligere. Det empiriske materialet i prosjektet har gitt meg et godt grunnlag for videre analyse, tolkning og drøfting.

4.0 Presentasjon av funn og drøfting

Utgangspunktet for mitt masterprosjekt var å undersøke hva som vekker bekymring når det kommer til barn med innagerende atferd i barnehagen. I tillegg ønsket jeg å få innsikt i hvordan barnet som subjekt blir ivaretatt i løpet av en travel barnehagehverdag. I dette kapitlet vil jeg presentere funn fra det empiriske materialet. Resultatene vil bli presentert i form av direkte sitater fra informantenes uttalelser. Jeg vil drøfte utsagnene opp mot den tidligere presenterte teorien og tidligere forskning. Det blir derfor informantenes subjektive oppfatninger og perspektiver som kommer til uttrykk i denne delen.

For å gjøre presentasjonene mer leservennlig og ivareta informantenes anonymitet har jeg valgt å gi dem fiktive navn. Den første informanten er Maria som er pedagogisk leder på en småbarns avdeling. Den andre informanten er Trine som jobber som spesialpedagog. Den

tredje og siste informanten er Linda som er pedagogisk leder på en stor barns avdeling. Informantenes utsagn vil tydeliggjøres ved å være markert i kursiv.

4.1 Hvordan forstå innagerende atferd?

Stille barn, tilbaketrukkethet og introvert atferd er bare noen av mange begreper som blir brukt om innagerende atferd i litteraturen. Innagerende atferd er et omfattende og komplekst begrep og de ulike begrepene brukes ofte om hverandre (Lund, 2004, s. 19). Innagerende atferd kan være alt fra normalt reserverte barn til barn som har en atferd som er forbundet med alvorlige emosjonelle vansker. Men hva vil det egentlig si å være normalt reservert? I en barnegruppe i barnehagen vil det sannsynligvis alltid være ett eller flere barn som ikke roper like høyt og krever de voksnes oppmerksomhet. Alle barn er ulike og har forskjellige behov. På den ene siden skal vi aldri endre på barns personlighet. Det skal være greit å være en som ikke tar så stor plass i en folkemengde samtidig som det motsatte også skal være greit. På den andre siden er det viktig at de som jobber i barnehagen er observante på faresignalene når det gjelder innagerende atferd. De barna som i liten grad tar initiativ til samtale med andre barn eller har få eller ingen relasjoner med andre er det trolig viktig å ha et ekstra øye til. Hos barn som stagnerer i utviklingen sin og der stillheten blir et atferdsproblem er det av stor betydning at det er våkne og observante voksne i barnehagen.

I denne delen vil jeg se på informantenes kjennskap til begrepet innagerende atferd. Alle informantene fikk spørsmål om hva de tenker når de hører begrepet innagerende atferd. Trine hadde aldri hørt om begrepet før hun leste boken «*Det stille atferdsproblemet – innagerende atferd i barnehage og skole*» av Ingrid Lund. Hun forteller at utagerende atferd er et begrep som flere kjenner til og et begrep som ofte får et større fokus generelt i samfunnet. Maria, Trine og Linda trekker alle frem at det de forbinder med begrepet innagerende atferd er: de som er stille, sjenerte, reserverte og de som ikke gjør så mye ut av seg og forsvinner litt i mengden. Dette samsvarer med det Brandtzæg et. Al (2013) hevder, at barn med denne type atferd ofte kjennetegnes ved sjenanse og redsel. I tillegg kan de ofte streve i nye situasjoner og overganger (s. 62).

De er litt sånn ubehagelig å forholde seg til fordi du får så veldig lite feedback ofte. Og man vil ofte bruke veldig lang tid for å varme de opp å få en relasjon. Selv voksne kan bli usikker. Om man møter et menneske som ikke gir noen inntrykk av at han/hun setter pris på deg, så vil man jo liksom trekke seg unna (Trine).

Det er derfor av betydning at de som omgås denne gruppen med barn på den ene siden ikke generaliserer disse barna inn i en stor kategori der vi tenker at alle barn som viser denne type atferd har like behov og utfordringer. Det er grunnleggende å se på hvert enkelt barn som et unikt individ med ulik væremåte og personlighet. På den andre siden kan barn med innagerende atferd ha flere like fellestrekk og utfordringer i hverdagen. Trine forteller at etter hun fikk tilegnet seg kunnskap om innagerende atferd, var dette en atferd hun kjente godt igjen. Hun beskriver den innagerende atferden som et atferdsproblem på lik linje med utagerende atferd.

Innagerende atferd er et problem som er mye mer usynlig. Og veldig mye skjer på innsiden. Og hvis du da ikke er helt påkoblet i forhold til disse atferdsuttrykkene så er det veldig lett for at disse barna går litt under radaren. Ofte handler det jo om en tilstand i barnet der de vender alle følelsene sine innover i stede for utover. Så egentlig er det jo et atferdsproblem da (Trine).

Dette samsvarer med det Lund (2012) sier om sjenerte atferdsuttrykk og stille atferd. Denne atferden kan på lik linje med utagerende atferd bli et atferdsproblem for barn og unge. Det er nettopp derfor av stor betydning at innagerende atferd får et like stort fokus som utagerende atferd i samfunnet. Når det gjelder barns atferdsuttrykk er det av stor betydning at uttrykkene ikke blir ignorert, men tatt på alvor.

Det fremkommer i et av intervjuene at barn med denne type atferd ofte kan være svært velfungerende og pliktoppfyllende i forhold til de voksne.

De gjør det de får beskjed om. Lite velfungerende i forhold til det som barn ser på som viktig. Det vil si lek, sosialt samspill, spilleregler i forhold til turtaking. De trekker seg heller unna og har vanskelig med å få venner og å beholde venner. Generelt utfordrende å fungere i en gruppe med andre aldersadekvate (Linda).

Er egentlig innagerende atferden et problem eller en utfordring i dagens samfunn? Denne type atferd er kanskje ikke et problem for miljøet barnet omgås i, men atferden kan være eller bli det for barnet det gjelder (Ogden, 1997, i Lund, 2004, s. 19). For det første er innagerende atferd en utfordring som viser seg å være mye mer usynlig enn den utagerende atferden. For

det andre kan det virke som om disse barna ofte er velfungerende på områder voksne ser på som viktig, men ikke fullt så velfungerende på det som barn ser på som viktig, slik som lek og sosialt samspill. Det kan se ut til at den innagerende atferden blir et problem når barnet strever med å fungere i en gruppe med andre aldersadekvate barn. Mine funn viser at den innagerende atferden ofte kan se ut til å forsvinne i en travel barnehagehverdag om man som voksen ikke er påkoblet i forhold til de ulike atferdsuttrykkene. Det er av stor betydning at personalet som arbeider med barn og unge kan gjenkjenne bekymringsfull atferd. På denne måten kan vanskene og utfordringene bli fanget tidlig opp i barnets liv. Ut i fra mine informanters uttalelser kan det se ut til at det er viktig å være oppmerksomme på barn som viser tegn til innagerende atferd. Samtidig kan det være hensiktsmessig at personalet diskuterer og reflekterer rundt begrepet innagerende atferd. Hvilke atferd er «sunn» og hvilke atferd kan bli eller er et problem og/eller en utfordring? I denne sammenheng er det derfor hensiktsmessig at personalet har kunnskap om ulike atferd. Sannsynligvis kan økt kunnskap om et tema, her atferd, bidra til større bevissthet rundt den aktuelle tematikken.

Lund (2012) hevder at noen barn kan være «slow to warm up», som vil si at noen barn trenger mer tid enn andre til å bli trygge. I tillegg trenger gjerne disse barna tid til å føle seg komfortable med nye mennesker eller nye situasjoner. Lund skriver også at barn med innagerende atferd ofte har en mer forsiktig og tilbakeholden væremåte (s. 26). Maria sier at det er av stor betydning at man lærer seg å kjenne de ulike barna på avdelingen. «*Du må jo på en måte lære deg å kjenne barnet. Det kan til tider ta lang tid før du på en måte kommer helt inn på de*» (Maria). I tillegg kommer det frem i et annet intervju at det er viktig å vise interesse og investere tid i barna.

Vi må våge å stå i det. I ukevis og månedsvis. Det kan nok være ganske tøft å stå i det. Å snakke til et barn som ikke svarer tilbake. Også gikk det bra i går også tenker du. «Da bygger vi videre på det i dag». Nei, da er døren plutselig lukket igjen. Og du vil aldri få vite hvorfor?» (Trine).

Mine funn viser at det er mange ulike aspekter ved den innagerende atferden. Atferden viser seg på ulike måter alt ut i fra hvilket barn det er snakk om. I tillegg kan atferden utspille seg annerledes med andre mennesker eller i ulike kontekster. Barsøe (2010) påpeker at i mange situasjoner kan voksnes og barns tålmodighet bli satt på prøve i møte med barn som er

avvisende eller som ikke gir noe av seg selv (s. 37). Hvordan vi møter barna og hvilken energi vi har med oss, kan det være med på å påvirke barnas atferd og atferdsuttrykk?

4.2 Hva vekker bekymring i forhold til barn med innagerende atferd?

I denne delen vil jeg se nærmere på hva det er som vekker bekymring i forhold til barn med innagerende atferd i barnehagen. I en hverdag sammen med barn vil det trolig alltid være noen som vekker bekymring. Noen ganger kan det være barnets atferd mens andre ganger kan det være foreldrenes atferd. Iblant kan det være en dårlig magefølelse ovenfor et barn eller foreldre. Barsøe (2010) hevder det er helt avgjørende med tilstedeværende voksne som evner å se hvilke situasjoner barnet mestrer og hvor barnet eventuelt strever (s. 14-15).

Alle informantene i dette masterprosjektet fikk spørsmål om hva det er som vekker bekymring hos dem i forhold til barn med innagerende atferd. I intervjuene kommer det frem at barn med denne atferden er sjeldent med på lek, spør lite om hjelp og krever generelt lite av omgivelsene rundt seg. I tillegg ble det trukket frem at barn med innagerende atferd ofte kan unnlate å svare på spørsmål som blir stilt. Linda snakker om noe hun kaller ”smerteuttrykk” i forbindelse med hva som vekker bekymring med tanke på innagerende atferd.

Disse smerteuttrykkene. Man kan kalle de det. Disse uttrykkene som kommer til syne i form av, ja, innagerende atferd. Man ser at barnet trekker seg unna. Man ser bekymring. Man ser vegring for å dra i barnehagen. Man ser kanskje at utviklingen stagnerer eller ikke får som man forventer av dette barnet (Linda).

Innagerende atferd kan som tidligere nevnt bli et atferdsproblem på lik linje med utagerende atferd. Lund (2004) hevder når atferden hindrer læring og stabile og trygge relasjoner, da blir atferden en utfordring for barnet. Konsekvensene av dette kan bli utrygghet, depresjon, avvisning ensomhet og økt indre- og/eller ytre aggresjonsuttrykk (s. 22). Hvorfor unnlater noen barn å svare på spørsmål som blir stilt til en? Dette er et spørsmål som er vanskelig å finne et fasit svar på. Men kan det tenkes at barn i mange ulike sammenhenger blir usikre og utelater derfor å svare? I noen tilfeller kan muligens usikkerhet være årsaken til sjenanse og stillhet. Likevel kan det ikke utelukkes at noen barn strever og har utfordringer i hverdagen.

Barn med innagerende atferd kan ved flere tilfeller være barn som bare er på gruppen som man ofte kanskje ikke vet så mye om. *Man vet ikke hvem du er. Du er bare et lite barn som er*

på gruppen. Barnet trer ikke frem som et ordentlig menneske (Trine). Barn som ikke krever noe av oss kan være svært behagelig å ha på gruppen eller avdelingen. Barn som ikke bråker, huler eller tar sin plass. Samtidig kan det være svært utfordrende å se de stille barna med innagerende atferd i en hektisk barnehagehverdag. Kjenner vi egentlig alle barna på gruppen/avdelingen vi har ansvar for? Barn som viser denne type atferd har like stor rett på oppmerksomhet og støtte i løpet av dagen som alle de andre barna. Det kan være utfordrende for personalet å få tid til å gi dem nok oppmerksomhet og støtte i løpet av dagen fordi de ikke krever noe av deg som person (Lund, 2012, s. 22). Barnehagen skal bidra til at alle barn føler seg sett og anerkjent for den de er, og synliggjøre den enkeltes plass og verdi i fellesskapet (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 9). Det kan derfor være hensiktsmessig at man i løpet av barnehagehverdagen deler avdelingen i mindre grupper slik at det blir lettere å se og anerkjenne hvert enkelt barn i løpet av dagen.

De kommer ikke inn i leken. De står litt på utsiden og ikke vet helt hvordan de skal fremtøne seg til de andre (Maria). I dette utsagnet kommer det frem at barn med innagerende atferd ofte ikke er en del av leken som foregår i barnehagen. Barna blir ofte stående på utsiden å observere leken i stede for å delta. Under alle intervjuene gikk det igjen at når barn ikke deltar i samspillet vekker det stor bekymring. Samtidig vekker det bekymring når barn ikke deltar i leken sammen med de andre barna eller ikke blir lekt med, barnet er ikke en attraktiv leker, det blir ikke valgt. *Om barn går dag etter dag etter dag og ikke kommer inn i lek med andre. Det er klart at det må vi gjøre noe med (Maria).* I barnehagen er det ikke alle barn som finner det like naturlig å leke. Når leken mangler eller uteblir er det de voksnes oppgave å vekke barnets manglende lekelyst (Folkman & Svedin, 2004, s. 14).

Som tidligere nevnt vekker det også bekymring når personalet ser at utviklingen stagnerer eller at den ikke går som man forventer av det aktuelle barnet. Noen ganger kan man også se vegring for å dra i barnehagen. Det kommer også frem at barn med innagerende atferd ofte trekker seg unna i ulike situasjoner. Linda forteller at man ofte kan se bekymring hos barn med innagerende atferd. Noen barn er stille og rolige av natur mens andre barn er stille på grunn av utrygghet eller andre faktorer. Er dagens samfunn med på å forsterke ulike atferdsvansker? Dette er et spørsmål det sannsynligvis ikke finnes to streker under svaret på.

Noen barn har denne, det som bekymrer meg er jo når de får denne flate mimikken. Når de virkelig har tatt på seg masken sin. Når de liksom ikke er helt tilstede. De gjemmer seg bak en

fasade (Trine). Det er helt avgjørende med tilstedeværende voksne i slike tilfeller som evner å se hvilke situasjoner barnet mestrer og i hvilke situasjoner barnet strever (Barsøe, 2010, s. 14-15). Den innagerende atferden kan være en risikofaktor for angst, ensomhet og dårlig selvfølelse. Det er av stor betydning at det rettes tiltak mot de stille barna i barnehagen og at tidlig innsats blir prioritert. En av forutsetningene for dette er økt bevissthet om og identifisering av vansken (Pettersen, 2015, s. 6). Flaten (2015) skriver også at innagerende atferd og psykisk helse kan se ut til å overlape hverandre på et tidspunkt (s. 63). På bakgrunn av dette kan det være av stor betydning å investere tid og ressurser i denne gruppen med barn for å minimere risikoen for vansker i senere alder.

4.2.1 Hva blir gjort med bekymringene?

Jeg vil se nærmere på hva som blir gjort når personalet i barnehagen blir bekymret for et barn som viser innagerende atferd. Pettersen (2015) skriver at den stille atferden kan være en risikofaktor for angst, ensomhet og dårlig selvfølelse. Hun hevder det er av stor betydning at det rettes tiltak mot de stille barna i barnehagen og tidlig innsats. En forutsetning for dette er økt bevissthet om og identifisering av vansken (s.6). Det er derfor av stor betydning at personalet som jobber i barnehagen tar bekymringene sine på alvor. I den forbindelse er det viktig at personalet i barnehagen stoler på magefølelsen sin og ikke har en «vente og se» holdning. Både Trine, Linda og Maria tror mange går og kjenner på en dårlig magefølelse for lenge i forhold til barn som viser tegn til innagerende atferd. Årsakene til at det fremdeles er en for stor «vente og se» holdning i barnehagene er sannsynligvis mange.

Jeg tror det handler om mange forskjellige aspekter. Jeg tror det handler om egen barndom, eget liv. Egen bagasje, hva man har med seg som person og individ når man går inn som pedagog eller barnehageansatt. Hvilke briller man har på seg. I tillegg har det noe med kunnskap å gjøre. Om man har den kunnskapen man trenger. Også føler jeg at det på en måte er litt flaks egentlig. Om man får en pedagog som har erfaring, kunnskap og interesse på dette området eller ikke (Linda).

Ut i fra utsagnet over kan man stille spørsmål til om det er tilfeldig at denne gruppen barn blir sett eller ikke. Er det slik at det er tilfeldig om man får en pedagog eller barnehageansatt på sin avdeling som har erfaring, kunnskap og interesse på dette området eller ikke? For det første må ansatte i barnehagen stole på den dårlige magefølelsen. Og de må gjøre noe med den. Som voksen må vi aldri velge å ikke se utfordringene. For det andre er tidlig innsats i

barnehagen av stor betydning for senere liv og utvikling. Personalet i barnehagen og omsorgspersonene rundt barna blir på mange måter barnas talsperson utad om han eller hun ikke behersker det selv. Både Linda og Maria fremhever at når de ser at ting utvikler seg til det man kan si er innagerende atferd, så er det viktig å observere barnet og situasjoner rundt barnet.

Er det en periode fordi barnet går igjennom en skilsmisse hos foreldrene? Er det en periode med flytting? Dødsfall i nær familie? Prøve å kartlegge bilder rundt barnet. Situasjonene rundt barnet. Veien videre blir jo litt avhengig av hva vi finner ut under observasjonene. Men vi kobler alltid på foreldrene før vi starter å observere. Så lenge det ikke er mistanke om omsorgssvikt og rus (Linda).

I en hverdag sammen med barn vil det fra tid til annen alltid være noen som vekker bekymring. Noen ganger kan det være barnets atferd, andre ganger foreldrene sin atferd. Det kan også være man har en dårlig magefølelse ovenfor et barn eller foreldre. Det kan være mange ulike faktorer som gjør at man blir bekymret for et barn. Det Linda sier om å observere barnet og situasjoner rundt barnet er helt avgjørende for å fange opp mulige årsaker til bekymring. I noen tilfeller kan barnets atferd være en belastning for både barnet selv og omgivelsene dersom atferden får utover barnets sosiale utvikling og mulighet til å etablere relasjoner med andre. Barsøe (2010) skriver at det er helt avgjørende med tilstedeværende voksne som evner å se hvilke situasjoner barnet mestrer og i hvilke situasjoner barnet strever (s. 14-15).

For å kunne skape god kvalitet i barnehagen er de voksnes kompetanse av stor betydning. Personalets evne til å forstå positive, sensitive samspill med barn, forstå barn innenfra og ha godhet for deres behov er avgjørende for god kvalitet (Brandzæg et. al., 2013, s. 13). Ut i fra informantene sine utsagn kan det se ut til at kompetanse og erfaring er av stor betydning når det kommer til å fange opp barn med spesielle behov eller utfordringer. I tillegg kan det se ut til at evnen og viljen til å se også er avgjørende. Det er ikke nødvendigvis slik at PPT alltid blir koblet på når personalet har en bekymring for et eller flere barn. Det er derfor viktig at den aktuelle barnehagen ser på miljøet og systemet rundt barnet. *Man må se på hvordan miljøet rundt barnet er. For det er ikke barnet som er problemet, da må man se på miljøet rundt (Maria).* For det første må personalet i barnehagen tilrettelegge for det aktuelle barnet. For det andre må det være trygghet og stabilitet rundt barnet som bidrar til utvikling.

4.3 Barnet som subjekt i barnehagen

For å skape god kvalitet i barnehagen er de voksnes kompetanse og relasjonene til barna viktig. Personalets evne til å forstå positive, sensitive samspill med barn, forstå barn innenfra og ha godhet for deres behov er avgjørende (Brandtzæg et.al., 2013, s. 13). Trolig vil personalets tilknytning ha stor betydning for barna. Forskning viser at relasjonene mellom barnehagepersonalet og barna er like vesentlig som det er for foreldrene. At barnet har en trygg base, i dette tilfelle en voksen, er av stor betydning når barnet har behov for omsorg og trøst. Samtidig er det viktig at barnet vet at han/hun har en trygg base når han/hun ønsker å utforske verden (Killén, 2012, s. 118).

Jeg tenker at alle voksne har all mulig betydning for alle barn i barnehagen. I forhold til at de voksne er miljøet og vi er systemet. De voksne er, de kan være de signifikante. Det kan være den ene som ser barnet. De voksne kan gjøre en forskjell på om dette barnet utvikler seg til å bli et trygt større barn eller en trygg, god og kompetent voksen som har tro på egne ferdigheter og tro på seg selv. Et individ som har god selvhevdelse eller selvtillitt. Eller de kan møte voksne som krenker, ikke har tro på dem. ”Ja, du klarer jo aldri det derre liksom”. Ja, det kan bety alt. (Trine).

Det fortelles at det er avgjørende at man som ansatt i barnehagen, uavhengig av om man er pedagog eller assistent lærer seg å kjenne barnet. Det kan ta lang tid før man kommer helt inn på noen barn. Å finne en spesiell arbeidsmåte som passer til en hel gruppe barn er så å si umulig. Det finnes like mange metoder som det finnes barn. Dette gjelder også når det kommer til arbeidet med barn med innagerende atferd, det finnes ingen spesifikk oppskrift. Enkelte ganger kan det muligens tenkes at det hadde vært enkelt om hvert barn kom med en bruksanvisning, men slik er det ikke. Hvert enkelt barn uansett alder og forutsetning må anerkjennes som et enkelt individ med egne tanker, følelser og meninger. Det er av stor betydning hvordan man møter hvert enkelt barn og hvordan de enkelte tiltak blir gjennomført. Dette er avgjørende for hvordan barnet opplever det (Lund, 2004, s. 66).

Synet på barnet i dagens samfunn er annerledes enn det tidligere var. Barnet blir i dag sett på som et subjekt, et aktivt og medskapende individ (Aksland & Sataøen, 2013, s. 16). Lillemyr hevder at barn i dagens samfunn blir sett på som et subjekt fra fødsel av. Tidligere ble barn

sett på som objekter som måtte formes og påvirkes. I dag er det mer vanlig å se på barn som medvirkende og deltakende individer i sin egenbarndom (s. 20). I FNs barnekonvensjon om barns rettigheter står det at alle barn har rett til å bli hørt og ha medbestemmelse (Barnekonvensjonen, 1990, s. 13).

Det spiller ingen rolle hvilke alder barnet har. Men at barnet blir respektert som individ. Man kan jo si at respekt er noe man må jobbe for å få, men et barn skal ha respekt uansett. Vi må kunne se og forstå det enkelte individet. Ta oss bryet med å bli kjent. Være interessert. Egentlig bare på samme måte man behandler voksne på (Linda).

Kjørholt (2010) skriver at å se barnet som subjekt med rett til aktiv deltakelse kan komme til uttrykk gjennom å være interessert i å lytte til barn og få kunnskap om barns perspektiver og opplevelser når det kommer til oppvekst, hverdagsliv og barndom (s. 13). Samtidig hevder Bae (2006) at medvirkning basert på et syn som ser på barn som deltakende subjekter innebærer at personalet må være aktivt lyttende til barna (s. 13). Lindas tankegang om å se barnet som et enkelt individ støtter Kjørholt (2010) og Bae (2006) sine utsagn. Det er altså av stor betydning at personalet i barnehagen ser på hvert enkelt barn som enkelt individer som en del av en større gruppe.

Man må gjøre seg mange tanker om hvordan man skal nå frem til alle barna på en god måte. Altså helt systematisk bygge relasjoner til alle barna. Også de som ikke krever noen ting av deg. De som gjør alt som du ber de om og sitter fint og samarbeider 100%. Men aldri trer ut som et subjekt, da de bare er et gruppemenneske (Trine).

Å behandle og møte barn som subjekter er viktig for å styrke barnets selvfølelse og mentale helse. I tillegg kan det bidra til å unngå mobbing og andre uønskede situasjoner. Å møte barn som subjekter er helt avgjørende for å legge grunnlag for medmenneskelighet og positive relasjoner i barnehagen og ellers i livet (Bae, 2016, s. 4). Sannsynligvis vil tidlig innsats, gode relasjoner og trygg tilknytning ha stor betydning for barn som viser innagerende atferd.

Alt bunner på en måte i den gode relasjonene. Barnet som subjekt og relasjoner (Trine). I noen tilfeller kan barnets atferd være en belastning for både barnet selv og omgivelsene barnet omgås i. Dersom barnets atferd går utover barnets sosiale utvikling og mulighet til å etablere gode relasjoner med andre. Det er helt avgjørende med tilstedeværende voksne som evner å se

hvilke situasjoner barnet mestrer og i hvilke situasjoner barnet strever (Barsøe, 2010, s. 14-15). Mine funn viser at gode relasjoner og trygg tilknytning er noe informantene ser på som viktig i arbeidet med denne gruppen barn. Gode relasjoner og trygg tilknytning er absolutt av stor betydning for alle barn, men er trolig ekstra viktig for de sårbare barna.

Samtidig trekker samtlige av informantene frem at vennskap er av stor betydning for alle barn uansett alder. Barnehagen er for de aller fleste barn en arena for vennskap og fellesskap, men for noen er det en arena for utenfor skap og ensomhet (Folkman & Svedin, 2004, s. 14). Steinsholt & Ness (2016) hevder at vennskap allerede fra man er liten spiller en stor rolle. Tidlige vennskapsforhold knyttes ofte gjennom leken.

Vi starter allerede på småbarnsavdelingen å legge til rette for vennskap. Når de er ett og to åringer, har de ikke så mye venner, men de har mye parallell lek. De er i samme lek, men de leker ved siden av hverandre. Vi legger likevel vekt på vennskap. Målet er at de skal få gode venner når de på en måte er klar for det (Maria).

Utsagnet til Maria belyser at vennskap er noe som verdsettes tidlig. Samtidig er det viktig å aldri tvinge barn til å stifte vennskap. Ingen, verken barn eller voksne kan tvinges til å være venn med andre. Vennskap er noe som bare oppstår (Steinsholt & Ness, 2016, s. 202). Likevel er det viktig å aldri undervurdere betydningen av gode vennskap.

Det er viktig det å bare ha en god venn i alle fall (Trine).

Barna tilbringer jo store deler av dagen sin i en barnehage. Utrolig viktige år av utviklingen. Og da må de ha gode relasjoner der. Tenk om du er så forsiktig at du ikke har noen vennskapsrelasjoner med barn. Du har ikke kommet inn på noen. Du er helt på egenhånd. Nesten hele dagen. (Linda).

Samtidig tenker jeg det er av stor betydning at personalet i barnehagen reflekterer over hvorfor vennskap bør verdsettes fra tidlig alder. Kan det tenkes det har en større verdi å ha noen å leke med eller å være med. Er personalet i barnehagen for fokusert på at vennskap skal finne sted? Kanskje fokuset bør rettes mot at alle har noen å være og leke med i løpet av barnehagehverdagen. På den ene siden tenker jeg det er viktig å aldri undervurdere betydningen av vennskap. Men på den andre siden kan det være ”nok” for barn med

innagerende atferd i første omgang å kunne føle seg som en del av fellesskapet. At fokuset er inkludering av barnet som subjekt i stede for vennskspsrelasjoner. Nielsen (2007) hevder at barn med innagerende atferd trives best i mindre grupper omgitt av kjente ansikt. I mindre grupper er det færre å forholde seg til. Det er en fordel om barna ikke trenger å forholde seg til for mange nye mennesker og situasjoner på samme tid. I rammeplan for barnehagen står det at barnehagen skal være en trygg og omsorgsfull arena. Personalet i barnehagen skal være oppmerksomme og imøtekomme det unike ved hvert enkelt barn (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 20). Trine forteller i intervjuet om man har mulighet til å lage mindre grupper så bør man gjøre det. Man kan konstruere en gruppe rundt det sårbare barnet. Det sårbare barnet får da muligheten til å sitte tett på en voksen å få trygghet fra en voksen. *De voksne som har gode relasjoner til barn, de er utrolig attraktiv. Så hvis du på en måte viser god interesse for dette barnet, så vil barnet sin status automatisk øke (Trine)*. Bare det at en voksen viser sin interesse for et barn kan være med på gjøre hverdagen til akkurat dette barnet lettere.

4.3.1 Det stille barnet som subjekt i barnehagen

I rammeplan for barnehagen står det at barnehagen skal være en trygg og omsorgsfull arena. Personalet i barnehagen skal være oppmerksomme og imøtekomme det unike ved hvert enkelt barn (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 20). Alle barn har rett på å bli møtt som enkelt individer av både voksne og barn. Det stille barnet som ikke krever noen ting av deg som person kan være behagelig å ha på gruppen eller avdelingen. Barn som ikke bråker, hylar eller tar sin plass. Samtidig kan det være svært utfordrende for personalet som jobber i barnehagen å se det stille barnet i en hektisk barnehagehverdag. I tillegg kan det være svært krevende å få tid til å gi dem nok oppmerksomhet og støtte i løpet av dagen, fordi de ikke krever noe av deg (Lund, 2012, s. 22).

I intervjuene med informantene kommer det frem at arbeidet med denne gruppen barn er ikke uten utfordringer. Alle kan kjenne på utfordringer i møtet og i samspillet med barn med innagerende atferd.

Til tider blir jeg veldig frustrert. Jeg kjenner på maktesløshet. Det ligger jo i mennesket å ønske å forstå. Å ønske å kommunisere. Frustrasjonen. Spesielt om det er hektisk. Hvis man skal ta en kjapp avgjørelse på ting. «Nei, nå skulle alle vært ute. Fordi nå er det ti minutter siden jeg skulle vært på leder møte». Så står jeg der med fire barn, mens dette ene barnet har tårer i øynene, står rett opp og ned og sier ikke noe liksom. Da føler jeg på veldig frustrasjon

da hender det at jeg går å tar meg to sekunder og drikker litt vann, trekker litt på skuldrene og går inn igjen i situasjonene. Og det tenker jeg er lov. Fordi frustrasjon må aldri gå utover barnet. Men det er klart det er vanskelig. Kjempe vanskelig (Linda).

Alle mennesker uansett alder kan kjenne på maktesløshet og frustrasjon. På bakgrunn av dette kan det muligens være av stor betydning at det jobbes i mindre grupper i barnehagen. På denne måten kan barn som har ulike utfordringer få færre barn og voksne å forholde seg til på en gang. Barn som viser tegn til innagerende atferd får på denne måten færre voksne og barn å forholde seg til. Utrygge barn kan muligens trygges i mindre grupper ettersom det blir mindre å forholde seg til. Nielsen (2007) hevder også at barn med innagerende atferd trives best i mindre grupper omgitt av kjente ansikt. Det er av stor betydning at barna ikke trenger å forholde seg til for mange nye mennesker og situasjoner på samme tid.

Maria og Linda trekker også frem at tid og nok personale er en utfordring generelt i hverdagen. *Jeg føler tid går veldig igjen. Tid. Det henger sammen med nok personale. Det påvirker på en måte hverandre. Har du nok personale kan du ta deg tid (Maria).* Det hevdes at noen barn kan være ”slow to warm up”. Denne gruppen barn trenger mer tid enn andre til å bli trygge. Samtidig trenger de gjerne tid til å føle seg komfortable med nye mennesker eller nye situasjoner. Barn med en innagerende atferd har ofte en mer forsiktig og tilbakeholden væremåte (Lund, 2012, s. 26). I perioder kreves det muligens mer tid og ressurser av personalet for å skape den gode og trygge tilknytningen med denne gruppen barn.

Man kan ikke jobbe ovenifra og ned, Man kan ikke sitte på stortinget å være politiker å si at man satser på psykisk helse og at man satser på barn og unge. Og samtidig trekke enda flere ansvarsoppgaver over på oss i fronten og ikke begynne nedenifra med mer bemanning og mer ressurser. Mer kompetent personale, mer og bedre skolering. Altså de starter i helt feil ende. Mye godt foregår i norske barnehager og synet på lek og synet på «learning by doing», utvikling gjennom opplevelser, det er mye, mye bra. Men det er alt for mange barn på alt for få voksne (Linda).

Det er tydelig at tid, ressurser og nok personale er utfordringer som går igjen. Både Linda, Maria og Trine kan fortelle at om det er en gruppe barn som blir oversett er det barn med innagerende atferd. Blir denne gruppen ”glemt” i en hektisk barnehagehverdag fordi rammefaktorene i barnehagen ikke er god nok? Å jobbe med barn med en innagerende atferd

krever ofte mye tid og ressurser. Ressursene som brukes på det aktuelle barnet vil ”stjele” tid fra resten av gruppen om barnet ikke har rett på ekstra oppfølging som utløser ekstra ressurser til barnet. Det kan diskuteres og stilles spørsmål til om det er rettferdig. I rammeplan for barnehagen står det at barnehagen skal bidra til at alle barn føler seg sett og anerkjent for den de er, og synliggjøre den enkeltes plass og verdi i fellesskapet (Utdanningsdirektoratet, 2017, s. 9). Barnehagen er altså pålagt å se hvert barn i barnehagen uavhengig av andre rammefaktorer eller andre forklaringer som kan føre til ansvarsfraskrivelse (Lund, 2012, s. 23).

5.0 Avslutning

Jeg vil nå sammenfatte hva jeg har funnet ut gjennom denne studien. Problemstillingen for prosjektet var: **«Hva vekker bekymring hos personalet i forhold til innagerende atferd hos barn i barnehagen og hvordan blir barnet som subjekt ivaretatt?»**

Funnene fra det empiriske materialet viser at det er flere ulike forhold som gjør at personalet i barnehagen blir bekymret for et barn med innagerende atferd. Samtidig påpekes det at vi må skille mellom sunn sjenanse/stillhet som en del av personlighetstrekket til barnet, og usunn stillhet som gjør hverdagen til barnet utfordrende. Barn med en innagerende atferd er sjeldent med på lek, spør lite om hjelp og krever generelt lite av omgivelsene rundt seg. Innagerende atferd kan på lik linje med utagerende atferd omtales som et atferdsproblem.

Mine funn viser også at informantene syntes innagerende atferd er et begrep som generelt har liten plass og fokus i dagens samfunn. Informantene forbinder begrepet med: de som er stille, stjernetete, reserverte og de som ikke gjør så ute ut av seg og forsvinner i mengden. Det er viktig at vi som fagpersoner ikke generaliserer alle barn med denne atferden inn i en stor kategori der vi tenker at alle har like behov og utfordringer. Vi må altså se på hvert enkelt barn som et selvstendig individ med egne meninger, tanker, behov og følelser. Det trekkes frem at innagerende atferd er en utfordring som er mye mer usynlig enn utagerende atferd.

De ansatte i barnehagen må investere tid i barna og vise interesse for dem. Noen barn trenger mye tid for å bli trygge. I tillegg er det av stor betydning at det jobbes med relasjonsbygging i barnehagen. Gode relasjoner kan være med å bidra til vennskap som igjen kan gi trygghet. Å gi barn med innagerende atferd den tiden de trenger er sannsynligvis helt avgjørende for

skape trygghet og gode relasjoner mellom barn og voksne og barn og barn. I tillegg må vi se barnet for akkurat den han/hun er. Ansatte i barnehagen må møte alle barna som et subjekt, et aktivt og medskapende individ. Når det kommer til hvordan barnehagene arbeider for å ivareta denne gruppen barn som subjekt fremheves gode relasjoner til barna og trygghet. I tillegg er det viktig å alltid se på hvert enkelt barn som et enkelt individ og ikke bare som et gruppeindivid.

Samtidig viser funnene fra det empiriske materialet at arbeidet med denne gruppe barn ikke er uten utfordringer. Tid og nok personale er en utfordring som går igjen. I tillegg kjenner personalet til tider på frustrasjon og maktesløshet. Alle mennesker uansett alder eller yrke kan kjenne på disse følelsene. Jeg tenker det er viktig at ansatte i barnehagen anerkjenner utfordringene i arbeidet med denne gruppen barn. Sannsynligvis bør det jobbes mer med ulike atferdsuttrykk i barnehagen samtidig som man får mer kunnskap om atferd. Å bruke tid på å diskutere og reflektere over utfordringene og bekymringene kan være nyttig i arbeidet. Samtidig er det helt nødvendig å huske på at alle bare er mennesker. Jeg tror først og fremst at et av de viktigste tiltakene vi gjør for denne gruppen barn er å se de og investere tid på dem.

Jeg håper denne forskningen vil bidra til å hjelpe ansatte i barnehagen til å se ulike tegn til bekymring når det kommer til innagerende atferd. Samtidig håper jeg den kan bidra til inspirasjon til hvordan man kan ivareta denne gruppen barn som subjekter i barnehagen. I etterkant av min studie sitter jeg igjen med mange inntrykk. Samtidig har jeg fått en større forståelse for tematikken innagerende atferd. Ved en senere anledning kunne det vært interessant å forske på tematikken ut i fra et barneperspektiv. Hvordan barn med innagerende atferd opplever å bli ivaretatt i barnehagen.

6.0 Litteraturliste

- Aksland, L. & Sataøen, O. S. (2013). *Utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst*. Gyldendal forlag.
- Bae, B. (2016, 8. juni). *Å se barn som subjekt – noen konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehagen*. Hentet fra Barnekonvensjonen. (1990). *Konvensjon om barns rettigheter*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1989-11-20-1>
- Barsøe, Lise. (2010). *Ville og stille barn i barnehagen. Veier ut av låste atferdsmønstre*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Brandtzæg, I., Torsteinson, S. & Øiestad, G. (2013). *Se barnet innenfra*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2017). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal akademisk.
- Broberg, M., Hagström, A., & Broberg, A. (2014). *Tilknytning i barnehagen, hva betyr trygghet for lek og læring?*. Cappelen Damm akademisk.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Universitetsforlaget.
- De nasjonale forskningsetiske komiteer. (2000- mars 2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Hentet fra <https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi-2006.pdf>
- DronningMaudsMinne Høgskole for barnehagelærerutdanning. (2017, 13. oktober). *Førskolelærer har blitt til barnehagelærer*. Hentet fra <https://dmmh.no/bli-barnehagelarere/forskolelarer-bli-barnehagelarer>
- Drugli, B. M. (2008). *Barn som vekker bekymring*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Killén, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen. Samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Lund, I. (2012). *Det stille atferdsproblemet. Innagerende atferd i barnehage og skole*. Fagbokforlaget
- Drugli, B. M. (2017). *Liten begynner i barnehagen*. Cappelen Damm akademisk.

- Flaten, Kirsten. (2015). *Barn med sosial angst og sjenanse*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Kjørholt, Anne Trine. (Red). (2010). *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Folkman, M.L. & Svedin, E. (2004). *Barn som ikke leker. Fra ensomhet til sosial lek*. Pedagogisk forum.
- Hamre, S. & Flaten, K. (2017). Dei stille barna blir ikkje sett. *Første steg*, 2017(2), 44-46.
Hentet fra
- Helland, J. L. & Mathisen, S. K. *13 – 15 – åringer fra vanlige familier i Norge – hverdagsliv og psykisk helse* (2009:1). Hentet fra
<https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/psykisk-helse/13-15-aringer-rapport-2009-1-pdf>
- Hoven, G. (2007). Lek for alle barn? I Sjøvik (Red.), *En barnehage for alle*. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen. (2. utg.). (s. 221 – 239). Oslo: Universitetsforlaget AS.
<https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvens/id440489/>
<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>
<https://www.utdanningsnytt.no/globalassets/filer/pdf-av-forste-steg/2017/forste-steg-2-2017.pdf>
<https://www.utdanningsnytt.no/globalassets/filer/pdf-av-forste-steg/2015/forste-steg-3-2015.pdf>
- Killén, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen; samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner*. Cappelen Damm akademisk.
- Larsen, K. A. (2017). *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Fagbokforlaget.
- Lillemyr, F. O. (2011). *Lek på alvor*. Universitetsforlaget.
- Lund, Ingrid. (2004). *Hun sitter jo bare der! Om innagerende atferd hos barn og unge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Madsen, K. (2015). Rollelek forebygger atferdsvansker. *Første steg*, 2015(3), 32-34.
Hentet fra

- Meld. St. 18 (2010-2011). *Læring og fellesskap, tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov: 2010-2011*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/baeeee60df7c4637a72fec2a18273d8b/____no/pdf/s/stm201020110018000dddpdfs.pdf
- Mills, R., & Rubin, H. K. (1990). Parental beliefs about problematic social behaviors in early childhood. *Society for research in child development*, 61(1), 138-151. Hentet fra <http://www.jstor.org/stable/1131054>
- Nielsen, A.M. (2007). *Fra snill til englevill: en bok om de stille og lettglemte barna i alle aldre*. Pedagogisk forkum.
- Nordahl, T. (2000). *En skole – to verdener. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elv – og lærerperspektiv* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Nordahl, T., Sørli, M. A., Manger, A., & Tveit, A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge. Teoretiske og praktiske tilnærminger*. Bergen: Fagbokforlaget
- Ogden, T. (2001). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen. Kompetanseutviklende og problemløsende arbeid i skolen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Pettersen, S. (2015). Når taushet ikke er gull – hvordan møte og forstå de stille barna i barnehagen. *Spesialpedagogikk*, 2015(5), 6-12. Hentet fra https://www.utdanningsnytt.no/globalassets/filer/pdf-av-____spesialpedagogikk/2015/spesialpedagogikk-5-2015.pdf
- St. meld. nr. 41 (2008-2009). *Kvalitet i barnehagen*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/78fde92c225840f68bce2ac2715b3def/____no/pdfs/stm200820090041000dddpdfs.pdf
- Statistisk sentralbyrå. (2018, 4. april). Barnehager. Hentet fra <https://www.ssb.no/barnehager/>
- Steinsholt, Kjetil/ Ness, Silje Alise. (2016). *Motstrøms. Åpninger i retning av en levende pedagogikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Stoltenberg, C./Folkehelseinstituttet. (2017). *Folkehelse rapporten 2014* (2014:4). Hentet fra https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2014/folkehelse rapporten-____2014-pdf.pdf
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Rammeplan for barnehagen: Innhold og oppgaver*. Hentet fra

Wichstrøm, L., Berg-Nielsen, S. T., Angold, A., Egger, L. H., Solheim, E. & Sveen, H. T. (2012). Prevalence of psychiatric disorders in preschoolers. *The journal of child psychology and psychiatry*, 53(6), 695-705. doi: 10.1111/j.1469-7610.2011.02514.x

Åberg, A. & Taguchi, L. H. (2006). *Lyttende pedagogikk. Etikk og demokrati i pedagogisk arbeid*. Universitetsforlaget.

Vedlegg 1

Innledning:

1. Presentere masteroppgavens tema.
”Hva vekker bekymring hos personalet i forhold til innagerende atferd hos barn i barnehagen og hvordan blir barnet som subjekt ivaretatt?
2. Hva er hensikten med intervjuet?
3. Informere om anonymitet, samtykkeskjema, mulighet for å trekke seg fra studie og lydopptak.

Bakgrunns spørsmål:

1. Kan du fortelle litt om din faglige bakgrunn og yrkeserfaring?
2. Hvor mange års erfaring har du i barnehagen og hvor lenge har du jobbet her?
3. Hvordan er barnehagen deres strukturert?
 - Hvor mange avdelinger/baser, ansatte, barn?
 - Er det samarbeid mellom avdelingene/basene?
 - Hvilke aldersgruppe er på din avdeling/base, hvem har du ansvar for?

Hoveddel:

1. Hva tenker du når du hører barn med innagerende atferd?
 - Hvilke assosiasjoner får du til begrepet?
 - Hvilke kjennetegn tenker du på?
2. Hva vekker bekymring hos deg i forhold til barn med innagerende atferd?
 - Hvorfor?
3. Hva gjør du med bekymringene dine?
4. Når viser barn tegn til innagerende atferd?
 - Overgangssituasjoner, i lek, ved måltider, i ulike aktiviteter?
 - Har du et eksempel på en situasjon eller hendelse du har observert der et barn har vist innagerende atferd? (Anonymiser)
5. Har dere noen rutiner eller tiltak for å oppdage barn med innagerende atferd, i så fall hvilke?
 - Kartlegging, observasjon?
 - Foreldresamarbeid?
 - Tverrfaglig/tverretatlig samarbeid?
 - Magefølelsen?
6. Hva mener du kan være årsaken til at noen barn har en innagerende atferd, mens noen barn har en utagerende atferd?
 - Arv og miljø?
 - Sjenanse, angst, utrygghet, språk
 - Underliggende problemer/utfordringer?
7. Hvilket fokus vil du si at dere har på barn med innagerende atferd i løpet av dagen?
 - Hva er forskjellen i forhold til innagerende atferd og utagerende atferd?
 - Hva kan være årsaken til at noen barn får mer oppmerksomhet/blir sett i større grad?
 - Hvilke utfordringer ser du/dere?
8. Hvordan blir barnet ivaretatt i overgangssituasjoner?
 - Overgang hjem – barnehage, hva er vanskelig?
 - Andre overgangssituasjoner i løpet av dagen.

Barnet som subjekt

9. Hvordan ivaretar dere barnet som subjekt?
 - Utfordringer?

10. Hvordan blir barns medvirkning ivaretatt?
11. Hvordan vil du beskrive barn med innagerende atferd i lek?
12. Hvordan vil du beskrive det sosiale miljøet i barnehagen/barnegruppen?
 - Gode muligheter for barn med innagerende atferd til å utvikle seg?
13. Hvordan merker du at barn med innagerende atferd deltar i samspill med andre barn?
14. Hvordan opplever du deg selv i møte/samspill med barn med innagerende atferd?
 - Hvordan er det viktig å møte dem?
 - Hvorfor?
 - Utfordringer?
15. Hvordan støttes barn med innagerende atferd til å hevde seg selv?

Relasjoner

16. Hva legger du i en god relasjon til barn og hvorfor er det viktig i arbeidet med barn?
17. Hvordan arbeider dere med å skape gode relasjoner?
 - Barn – barn, voksen – barn.
 - Vennskap
18. Hvilken betydning tenker du de voksne har for de stille barna i barnehagen?
 - I hvilke situasjoner er det viktig med voksen støtte?
 - Voksenteiteten, trygghet?

19. Er det noe du ønsker å tilføye?

Takk for at du tok deg tid til å delta!

Vedlegg 2

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

” Barn med atferdsvansker med fokus på innagerende atferd”

Bakgrunn og formål

Jeg er student ved NTNU: Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet i Trondheim. Jeg tar en mastergrad i spesialpedagogikk i samarbeid med Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning. Jeg holder nå på med min masteroppgave knyttet til mastergraden. Temaet for prosjektet er barn med atferdsvansker med fokus på innagerende atferd. Formålet med studien er å finne ut hva som vekker bekymring hos personalet i forhold til innagerende atferd hos barn og hvordan barnet som subjekt blir ivaretatt.

En foreløpig problemstilling blir følgende: *”Hva er det som vekker bekymring hos personalet i barnehagen når det gjelder barn med innagerende atferd og hvordan blir barnet som subjekt ivaretatt?”*.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Jeg vil i mitt masterprosjekt bruke en kvalitativ metode for å samle inn datamateriale mitt. Det vil bli brukt intervju som metode. Under intervjuet vil det bli brukt lydopptaker i tillegg til at det gjøres notater for hånd.

Intervjuet vil bli delt inn i ulike ”kategorier”. Jeg vil innledende presentere mitt masterprosjekt. Deretter vil det være en del med bakgrunns spørsmål om informanten. Deretter vil det være en hoveddel der spørsmålene er knyttet opp mot prosjektets tema og problemstilling. Helt til slutt vil informanten få mulighet til å tilføye relevant informasjon.

Hva skjer med informasjonene om deg?

Alle personopplysninger samt notater og lydopptak vil bli behandlet konfidensielt. Dette vil bli lagret på en passordbeskyttet pc. De som vil ha tilgang til personopplysningene er meg som student og mine veiledere for masterprosjektet.

Alle beskrivelser om informantene og informantenes utsagn vil bli anonymisert og vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon. Datamaterialet vil også bli anonymisert ved prosjektslutt.

Anonymisering ved prosjektslutt innebærer vanligvis å:

- Slette direkte identifiserbare opplysninger som navn, koblingsnøkkel etc.

- Slette eller omskrive/gruppere indirekte identifiserbare opplysninger som bosted/arbeidssted, alder, kjønn.
- Slette lydopptak.

Prosjektet skal etter planene avsluttes midten av mai 2018.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Deltaking skal ikke oppleves som belastende eller være til skade.

Masterprosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning. NSD - Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Har du noen spørsmål om masterprosjektet, ta kontakt med meg, Linn K. Garmannslund, per tlf: 922 05 013 eller per e-post: linnkarmannslund@gmail.com. Du kan også kontakte min hovedveileder Mariann Doseth, NTNU Institutt for pedagogikk og livslang læring, per tlf: 735 92 869 eller per e-post: mariann.doseth@ntnu.no

Samtykke til deltakelse i studien

Det blir innhentet samtykke muntlig i masterprosjektet etter avtale med Personvernombudet for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD)

Jeg har mottatt informasjon om masterprosjektet, og er villig til å delta.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3

Mariann Doseth

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 13.02.2018

Vår ref: 58332 / 3 / EPA

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 12.01.2018 for prosjektet:

58332

Behandlingsansvarlig

Daglig ansvarlig

Student

Barn med atferdsvansker med fokus på innagerende atferd

NTNU, ved institusjonens øverste leder

Mariann Doseth

Linn Garmannslund

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 20.05.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Marianne Høgetveit Myhren

Eva J. B. Payne

Kontaktperson: Eva J. B. Payne tlf: 55 58 27 97 / eva.payne@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Linn Garmannslund, linnkgarmannslund@gmail.com

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Du har opplyst i meldeskjema at utvalget (barnehageansatte) vil motta skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet, og samtykke skriftlig til å delta. Vår vurdering er at informasjonsskrivet til utvalget er godt utformet, men vi ber om at det legges til at datamaterialet anonymiseres innen prosjektslutt. Vi gjør oppmerksom på at NSD har endret navn til NSD - Norsk senter for forskningsdata AS og ber om at dette redigeres i informasjonsskrivet.

TAUSHETSPLIKT

Vi gjør oppmerksom på at barnehageansatte har taushetsplikt og at de ikke kan gi opplysninger som kan identifisere enkelte barn direkte eller indirekte, med mindre det blir innhentet samtykke fra foreldre/foresatte til dette. Det er svært viktig at intervjuene gjennomføres på en slik måte at taushetsplikten overholdes. Intervjuer og informant har sammen ansvar for dette, og bør innledningsvis i intervjuet drøfte hvordan dette skal håndteres. Vi anbefaler at dere er spesielt oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates, som for eksempel alder, kjønn, tid, diagnoser og eventuelle spesielle hendelser. Vi forutsetter også at dere er forsiktig ved å bruke eksempler under intervjuene. Personvernombudet legger til grunn at det ikke innhentes opplysninger som kan knyttes til enkelte barn uten eksplisitt samtykke fra foreldre/foresatte.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet forutsetter at du behandler alle data i tråd med NTNU sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet. Vi legger til grunn at bruk av privat pc/mobil lagringsenhet er i samsvar med institusjonens retningslinjer.

PUBLISERING

Du har opplyst i meldeskjema at indirekte personopplysninger skal publiseres. Ettersom det fremkommer av informasjonsskrivet at utvalget ikke skal kunne gjenkjennes i den endelige publikasjonen tar personvernombudet høyde for at sistnevnte er korrekt og har derfor endret dette punktet i meldeskjemaet. Dersom det likevel skal publiseres indirekte personopplysninger legger personvernombudet til grunn at det foreligger eksplisitt samtykke fra den enkelte til dette. Vi anbefaler at deltakerne gis anledning til å lese igjennom egne opplysninger og godkjenne disse før publisering.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

Prosjektslutt er oppgitt til 20.05.2018. Det fremgår av meldeskjema at du vil anonymisere datamaterialet ved prosjektslutt.

Anonymisering innebærer vanligvis å:

- slette direkte identifiserbare opplysninger som navn, fødselsnummer, koblingsnøkkel
- slette eller omskrive/gruppere indirekte identifiserbare opplysninger som bosted/arbeidssted, alder, kjønn

- slette lydopptak

For en utdypende beskrivelse av anonymisering av personopplysninger, se Datatilsynets veileder:

<https://www.datatilsynet.no/globalassets/global/regelverk-skjema/veiledere/anonymisering-veileder-041115.pdf>

